PUNJABI MONTHLY, NEW DELHI MAY 2022, Vol.18, Issue: 9 ₹ 20

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ, ਨਾਮ ਹੈ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ।
ਦੀਨ ਦੁਖੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਆਸਰਾ, ਬਣੇ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ।
ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਸਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ, ਦੁੱਖ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਿੰਦੇ,
ਦੂਜੇ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਨੂੰ ਜਰਦੇ, ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ।

ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ 9
– ਡਾ. ਮਨਰਾਜ ਕੌਰ ਗਿੱਲ

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN

NEW DELHI (PUNJABI MONTHLY)

MAY, 2022

Year : 18
Issue : 9
Total Pages : 28

Editor :
Sarve Shaktiman Singh

Published & Printed by :
Sarve Shaktiman Singh
WZ-1094 (15A) Basai Darapur
Gurdwara Bali Nagar Lane
New Delhi-110015
Ph. 25441674
Mob.: 9953747778
Watsapp : 9810631684

Laserset at :
Vartman Hindustan
E-mail :vartmanhindustan@gmail.com
Watsapp: 9810631674

Printed at :
Ajanta Press
WZ-26, Tihar Village
New Delhi-110018

ਤਤਕਰਾ

ਚੰਦਾ (ਡਾਕ ਖਰਚ ਸਹਿਤ)

ਦੇਸ਼ :	ਸਾਲਾਨਾ	350 ਰੁਪਏ
	ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰ	20,000 ਰੁਪਏ
ਵਿਦੇਸ਼ : ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਨ ਦੇਸ਼ :		
	ਸਾਲਾਨਾ	100 ਪੌਂਡ
	ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰ	1000 ਪੌਂਡ
ਕਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਮਿਡਲ ਈਸਟ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ :		
	ਸਾਲਾਨਾ	200 ਡਾਲਰ
	ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰ	3000 ਡਾਲਰ

VARTMAN HINDUSTAN
CURRENT A/C. NO. 76760200000394
IFSC CODE: BARB0VJRADE (Fifth digit is ZERO)
BANK OF BARODA, Raja Garden, New Delhi -15

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ
VARTMAN HINDUSTAN
PUNJABI MONTHLY (NEW DELHI)

...ਸੰਪਾਦਕੀ

–ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹ ਕਨੂੰਨ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਫੈਸਲਾ

ਕੌਮੀ ਅਪਰਾਧ ਰਿਕਾਰਡਜ਼ ਬਿਊਰੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 124 ਏ ਤਹਿਤ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਦੇ ਕੁੱਲ 356 ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ 2015 ਤੋਂ 2020 ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ 548 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਿਰਫ਼ 6 ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਬੰਗਲੂਰੂ ਆਧਾਰਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਕਾਰਕੁਨ ਦਿਸ਼ਾ ਰਵੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿੱਢੇ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਕਥਿਤ 'ਟੂਲਕਿੱਟ/ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਅੱਗੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ 'ਚ 14 ਫਰਵਰੀ 2021 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਵੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਆਇਦ ਧਾਰਾਵਾਂ 'ਚ 124 ਏ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਰਵੀ ਨੂੰ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਗਰੋਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮਿਲ ਗਈ। ਸਾਲ 2016 ਵਿੱਚ ਜੇਐੱਨਯੂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਸਮਾਗਮ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਨੱਈਆ ਕੁਮਾਰ, ਉਮਰ ਖਾਲਿਦ ਤੇ ਅਨਿਰਬਨ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ ਸਣੇ ਹੋਰਨਾਂ ਯੂਨੀਅਨ ਆਗੂਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ 124ਏ ਤੇ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਘੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮਰਹੂਮ ਵਿਨੋਦ ਦੂਆ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਬਸਤਵਾਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਕੇਰਲਾ ਆਧਾਰਿਤ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਿੱਦਿਕੀ ਕੱਪਨ ਨੂੰ ਯੂਪੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਹਾਥਰਸ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਯੂਪੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਪਰੈਲ ਵਿੱਚ ਪਾਪੂਲਰ ਫਰੰਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅੱਠ ਲੋਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੰਗ ਦਾ ਆਗੂ ਕੇ. ਏ. ਰੌਫ਼ ਸ਼ੈਰਿਫ ਤੇ ਕੱਪਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਖਿਲਾਫ਼ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ, ਅਪਰਾਧਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼, ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਲਈ ਫੰਡਿੰਗ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਵਕਾਰੀ ਬੁੱਕਰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਲੇਖਕਾ ਤੇ ਕਾਰਕੁਨ ਅਰੁੰਧਤੀ ਰੌਏ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ 2010 ਵਿੱਚ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੌਰਾਨ ਕਥਿਤ 'ਭਾਰਤ ਵਿਰੋਧੀ' ਤਕਰੀਰ ਲਈ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੇਐੱਨਯੂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਗੂ ਤੇ ਆਈਆਈਟੀ ਪਾਸ ਸ਼ਰਜੀਲ ਇਮਾਮ ਖਿਲਾਫ਼ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸੋਧ ਐਕਟ ਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕੌਮੀ ਰਜਿਸਟਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਭੜਕਾਊ ਤਕਰੀਰਾਂ ਲਈ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਕਾਨੂੰਨ ਆਇਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ 2020 ਤੋਂ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹ ਕਨੂੰਨ ਜੱਦ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅੰਦਾਜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸ ਹਦ ਤਕ ਦੇਸ਼ ਧੋਰਹ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਦੁਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ 2019 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਧੋਰਹ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਨੂੰਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭਾਵੇ ਯਤਨ ਵੀ ਅਰੰਭੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੋਚਵਾਨ ਵਰਗ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਇਸ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਖੁਲ ਕੇ ਅਲੋਚਨਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੈਰ ਹੁਣ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਕ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਧੋਰਹ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਰੋਕ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਉਚਿਤ ਫੋਰਮ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਯੁਗ ਦੇ ਇਸ ਕਨੂੰਨ ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ। ਜਦ ਤਕ ਮੁੜਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ "ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਜਾਬਤਾ (ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ.) ਦੀ ਧਾਰਾ 124 ਏ (ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹ) ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਜਕ ਮਹੌਲ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।" ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਬੇਸ਼ਕ ਆਰਜ਼ੀ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ ਹੈ ਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੱਲ ਇਹ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕਦਮ ਹੈ। ਖੱਬੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਵਾਦਤ ਕਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਹੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਦਬਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਬਲਕਿ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹ ਨਹੀਂ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਸੁਨਣਾ ਹੀ ਰਾਜ ਧਰਮ ਹੈ, ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣਾ ਜਿੱਦ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਹੁਣ ਜਾਗ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੇਰ ਸਵੇਰ ਅਜੇਹੇ ਕਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਜਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ।■

–ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ

(ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਛੱਪਣ ਵਾਲਾ ਇਕੋ ਇਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖਬਾਰ ਸੀ–'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ'। ਜਿਸਦੇ ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖਕ ਸਨ ਸਾਡੇ ਮਾਣਯੋਗ ਚਾਚਾ ਜੀ ਡਾ. ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ। ਸਾਲ–1965–66 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ' ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਪੈਂਤੜੇ ਦਿਖਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੈਂਤੜਿਆਂ ਨੂੰ ਡਾ. ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ, ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸਹਿਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਦਸਦਿਆਂ ਕਈ ਇਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖ ਲੜੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਨਾ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹਨਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਕਿਤਾਬਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕੁਝ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਸਿਆਸਤ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਭਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਲੜੀਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤਾਕਿ ਸਾਡੇ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰ ਬੀਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਨਾਲੋ–ਨਾਲ ਦੇਖ ਸਕਣ ਅਤੇ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਪਾਠਕ ਵੀ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਣ –ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ)

ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀ ਤੇ ਮੰਗ ਕੀ? (24/8/1965)

ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਫਿਰਕੂ ਖਿਚੋਤਾਣ ਤੇ ਬਦ ਅਮਨੀ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ–ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰ ਫਿਰਕੂ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਹਾਰਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਣ ਕੇ ਮੁੜ ਉਚੇਚਾ ਸਿਖ ਹੱਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸਟੇਟ ਜਿਹੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਤੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਤ ਫਤੇਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਸਿੱਖ ਹਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾਲ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦੋ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜੋੜ ਕੇ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। (1) ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। (2) ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਖਰੀ ਹਸਤੀ ਤੇ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਵਡੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ– ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਵਾਨ ਲਈ ਜਿੰਨੀਆ ਲਹਿਰਾਂ ਚਲੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ। ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਪੁਲਸ ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਦਰਜਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੂਬਕ ਬੋਲੀਆਂ ਲਈ ਜਾਨਾਂ ਤਕ ਵਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਬੰਗਾਲੀ ਖਿਤੇ 'ਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਨੇ ਬੰਗਾਲੀ ਜ਼ਬਾਨ ਲਈ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਧਕੇ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਜੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਕ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਵੋਟ ਦਿਤੀ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਯੋਗ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਖ਼ਿੱਤੇ ਵਿਚ ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉਤੇ ਅਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਵਿਰਵੀਆਂ ਹਨ–

ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਉਸ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ 'ਸਿੱਖ ਹੱਕਾਂ' ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਫਤੇਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ 'ਸਿੱਖ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਰਖੀ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਪਰਚਾਰਕ ਵੀ ਆਮ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਰਾਈ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਘਾਟ ਫੂਕ ਕੇ ਕਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ–ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫਲਾਣੀ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਤਿ ਆਦਿ।

ਇਹਨਾਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਿਖ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰਾਜ ਕਰ ਸਕਣ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਕਣ ਪਰ ਕੋਈ ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਖ ਕੱਢ ਨਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ।

ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਜੋ ਦਰਜਾ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਇਕਾਈ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਿਖ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ–ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਕੰਨਿਆਂ ਕੁਮਾਰੀ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ, ਸਨਅਤਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ

ਵਿਚ ਛਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਹੈ, ਜੇ ਸਿਖ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਿਖੀ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਫਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਬਣ ਕੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਰਯਦਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਵੀ ਲਈਏ ਤਾਂ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਿਧਾ ਅਰਥ ਇਹੋ ਹੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਖਰੀ ਇਕ ਕੌਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਵਖਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਛਡ ਕੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਖਿਤੇ ਵਿਚ ਸੁੰਗੜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਭੁਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਵੀ ਠੀਕ ਇਹੋ ਹੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਹੋ ਵਿਤਕਰਾ ਇਹੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਕ ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਏ।

ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮੰਗ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ -ਉਹ ਅਜ ਕਲ ਨਿਰੋਲ ਸਿੱਖ ਹਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਲਈ ਉਹ ਲਹਿਰ ਵੀ ਖੜੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਿਰੋਲ ਫਿਰਕੂ ਰੂਪ ਕਦੇ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਿਆਸੀ ਲੜਾਈ ਏਸੇ ਗੱਲ ਦੁਆਲੇ ਚਲਾਈ ਹੈ।

ਪਰ ਸੰਤ ਫਤੇਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਵਾਲੀ ਲੜਾਈ ਹੀ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਨਤੀਜਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਸੰਤ ਜੀ ਜਿਸ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹਨ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਚ ਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਾਜ ਨੀਤਕ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ।ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅੱਜ ਵੀ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਲੜਾਈ ਹੀ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ-ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਆਸਾਂ ਸਨ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਉਦੋਂ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੋੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿਤਾ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਲੀਡਰ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਅੱਜ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਅਹੰ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਜਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੇ ਸੜ ਮਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਉਹ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰ ਘੜੀ ਘੇਰੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਘੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤ ਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਣ ਦੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਹਰ ਮਿਲਣ ਗਿਲਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਇਹੋ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਦੂਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇਛਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ, ਜਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।

ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਆਹੂਤੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਲੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਛਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਅਹੰ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਰੁਪ ਵੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਦੇ ਰੌਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਗਰੁਪ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੇ ਸੜ ਮਰਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਮੋਰਚੇ ਉਤੇ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਲੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਰੂਪ ਇਹ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿਹੜਾ ਰੂਪ ਅਜ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਦੀ ਧਮਕੀ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਤਬਕੇ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਿਲ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਲੜਾਈ ਜੇ ਠੀਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਧਾਰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਲੜਾਈ ਉਸਾਰੂ ਹੁੰਦੀ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਵਧਦੀ, ਅਮਨ ਤੇ ਏਕਤਾ ਵਧਦੀ-ਪਰ ਹੁਣ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਮੋਰਚੇ ਤੇ (25/8/1965)

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿਚ 'ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਫਤਿਹ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮਾਸਟਰ ਧੜੇ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ।

ਮਾਸਟਰ ਧੜੇ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਆਖ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖ ਸਟੇਟ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਇਕ ਪੜਾਅ ਹੈ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਜਾਨ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਾਸਟਰ ਧੜੇ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪੈ ਜਾਏਗੀ।

ਅਸਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਫਤੇਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਜਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਫਸੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਖਾਤਰ (ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਨਹੀਂ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਕੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਲੀਡਰੀ ਬਹਾਲ ਕਰਨੀ ਪਏਗੀ।

ਇਹ ਇਕ ਅਜਬ ਸੰਯੋਗ ਹੈ। ਕਿਥੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਫਤੇਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਆਧਾਰ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਲੜਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਚਲੇ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਥੇ ਅਜ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਬੰਨੇ ਰਖ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਅਰਥਾਤ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖ ਸਟੇਟ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਣ ਤੇ ਖੇਡ ਜਾਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਦਲ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੇ ਸੜਨ ਲਈ ਹਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਯਕੀਨ ਦਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਕਾਲੀ ਪੰਥ ਬਿਨਾ ਲੀਡਰ ਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣਗੇ।

ਏਧਰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਰਦਾਰ ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦ ਸਿਖ ਸਟੇਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਅਕਾਲੀ ਸਿੱਖ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੁਵਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ' ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕੀ ਉਹ ਝੂਠ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਨਾਅਰਾ ਹੈ? ਜੇ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਵੇ, ਗੁਰਦੁਵਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀਲ ਕਰ ਦੇਵੇ ਇਤਿ ਆਦਿ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਪਰਚਾਰਕ ਸਿਖ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਸਿਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲਿਆ ਸੀ-ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਤ ਜਿਸ ਰੁਖ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਅੱਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਸ਼ੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਸਿਧੀ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨਰੋਲ ਸਿਖ ਸਟੇਟ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਉਭਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਿਖ ਹੱਕਾਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਠਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਸੰਤ ਫਤੇਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਉਠਾਉਣ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਉਤੇ ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਜੇ ਉਹ ਨਿਰੋਲ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੀ ਲੈਣ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ-ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰਖਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੀ ਸਿਖ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਅਰਥਾਤ ਸਿੱਖ ਸੂਬੇ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਜਤਨ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਰੰਭਿਆ ਹੈ-ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਆਸਵੰਦ ਹੋਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਰਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਨਿਰੋਲ ਮਜ਼ਸਬੀ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਉਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਏਸੇ ਸੋਚ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਤੀਜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਕਾਲੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਕੁਝ ਵੀ ਪਿਆ ਦਰਸਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦੁਹਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਣਾ। ਮਜ਼ਹਬੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦਾ ਜੁਗ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਰਗੀ ਮਜ਼ਹਬੀ ਹਕੂਮਤ ਅਜੇ ਵੀ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਡੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿਰੋਧੀ ਨਫਰਤ ਭਰੇ ਫਿਰਕੂ ਨਾਅਰਿਆਂ ਤੇ ਖੜੀ ਹੈ-ਇਹ ਬੁਨਿਆਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੇਲੇ ਢਹਿ ਜਾਏਗੀ।

ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਫਤੇਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹੈ ਉਹ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ-ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਨਾਲ ਸਿਖ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ-ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਤਕਰਾ ਸਥਾਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਉਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਭ ਮਜਹਬਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਵਖਰੇ 'ਇਕ-ਮਜ਼ਹਬੇ' ਰਾਜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੌਮੀ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਕੌਮੀ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਬਾਰੇ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

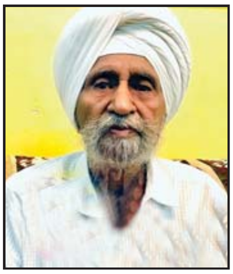
ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ। ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਤੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ ਨਾ ਸਿਖ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਟ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਿਆਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਡ ਸਮਝ ਕੇ ਸਿਰਫ ਦੁਖ ਭੋਗਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤੇ ਏਡੇ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਾਲਿਕੀ ਦੇ ਗੋਰਵ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੋਣਾ ਝੂੰਗੇ ਵਜੋਂ ਪੱਲੇ ਪਏਗਾ।

ਜੇ ਏਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਵਖਰੇ ਸਿਖ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਖਰਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਇੰਜ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨੀ ਜਾਣ-ਪਰ ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼, ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।

ਬੀਤੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਜਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਜੁਗ ਹੁਣ ਕਦੀ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਮਜ਼ਹਬੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋਣੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਰੁਤਬਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਓਵੇਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਰਾਤੀ ਮਰਹੱਟੇ ਬੰਗਾਲੀ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਜ਼ਹਬੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੀਬੇ ਬਣਕੇ ਸਮੁਚੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਅਜ ਕੋਈ ਅਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਥੱਲੇ ਅਜ ਅਕਾਲੀ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਸਚਰਜਤਾ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਜਾ ਖਲਿਹਾਰੇਗੀ। ▪

– ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ

ਚਾਰ .ਗਜ਼ਲਾਂ

1

ਰਲ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉ ਉਦੋ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ
ਫਿਰ ਵੀ ਨਾਲ ਉਹ ਖ਼ੁਦਾ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉ ਉਦੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ

ਬਣੀ ਸੀ ਮਸਾਂ ਹੀ ਆਪੇ, ਚਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂ ਨੂੰ ਕਰ ਕੇ
ਸਮੇਂ ਦੀ ਜੁਦਾ ਅਦਾ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਦੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ

ਜੋ ਪਟਰੋਲ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ, ਚਿਰ ਤੋਂ ਹੀ ਵਧਾ ਰਿਹਾ ਉਹ
ਹੋਈ ਚੋਣ ਨਾ ਖ਼ਫ਼ਾ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਦੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ

ਖਲੋਤਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਪਾਣੀ, ਲਿਖੇ ਕਿਉ ਦਸ਼ਾ ਚਿਹਰੇ ਦੀ
ਤੇ ਹਯਾਤ ਬਿਨ ਵਫ਼ਾ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਦੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ

ਉਦ੍ਹੀ ਪੈਂਠ ਤਗੜੀ ਸੀ ਜਾਂ, ਕੋਈ ਸੀ ਜੁਦਾ ਹੀ ਕਾਰਨ
ਉਦ੍ਹੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਭਾ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਦੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ

ਦਯਾ ਦੇ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣ ਕੇ, ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸਭ
ਭੁਲੇਖਾ ਉਦ੍ਹੀ ਵਿਦਾ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਦੋ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ

2

ਵਿਚਾਲੇ ਛਡ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਣ ਦਾ ਬਣਿਆ
ਅਜੇ ਮਸਲਾ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਆਣ ਦਾ ਬਣਿਆ

ਹਯਾਤੀ ਚਾਹ ਰਹੀ ਜੀਣਾ ਸਮਾਂ ਅਪਣਾ
ਬਰੂਦੀ ਮਾਰ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਬਣਿਆ

ਕਦੇ ਸੋਚਾਂ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਉਹ ਗਵਾਚਾ ਕਿਉਂ
ਹੈ ਘਰ ਰੁਤਬਾ ਉਦ੍ਹਾ ਮਹਿਮਾਨ ਦਾ ਬਣਿਆ

ਕਿ ਦਿਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸ਼ਾਜ਼ਸ਼ ਫੜੇ ਜੀਉਂਦੀ
ਦਿਖੇ ਲਹਿਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸ਼ਰਮਾਨ ਦਾ ਬਣਿਆ

ਇਸ਼ਾਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੁਕਮ ਹੀ ਕੇਵਲ
ਜਿਵੇਂ ਲਬ ਤੋਂ ਉਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦਾ ਬਣਿਆ

ਚਲਾਵਾਂ ਬੋਲ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਖ਼ਫ਼ਾ ਕਰਦਾ
ਨਿਗੀਣੀ ਸੂਝ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਦਾ ਬਣਿਆ

ਸਮੇਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਤੇ ਲਿਖ ਕੇ ਇਬਾਰਤ ਇਕ
ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ ਖ਼ੁਦ ਉਦੇ ਈਮਾਨ ਦਾ ਬਣਿਆ

3

ਰੁਝੇਵੇਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਬਹਿੰਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ
ਵਿਹਾਰੀ ਸਾਂਝ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ

ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਵੇਖਦੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿਸੇ
ਬਣੇ ਉਹ ਖੇਖਣਾ ਵਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ

ਵਰਾਸਤ ਦੀ ਅਜੇ ਵੀ ਆਸ ਉਹ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤੇ
ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੌਂਸ ਨਾ ਸਹਿੰਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ

ਉਦ੍ਹੀ ਵਿਖਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਖਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਹੀ ਸਰਕਦੀ
ਇਵੇਂ ਹੀ ਪੈਰੀਂ ਆ ਢਹਿੰਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ

ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੀ
ਉਵੇਂ ਸੀਮਤ ਹੀ ਕੁਝ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ

ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕੁਝ ਨਿਗ੍ਹਾ ਤਕ ਰਖ ਜ਼ਮਾਨਾ ਝਾਕਦਾ
ਹਵਾ ਕਦ ਕਾਠ ਨੂੰ ਖਹਿੰਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ

ਸਲਾਹਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾਂ
ਉਦੀ ਸੁਰ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ

4

ਘਰ ਦੇ ਵਰਗਾ ਹਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜੀਣ ਦਾ
ਵਾਸਤਾ ਬਣਿਆ ਕਦੀ ਪਰ ਵਾਕਫ਼ੀ ਇਕ ਥੀਣ ਦਾ

ਬਿਨ ਨਫ਼ਾ ਸਦਮਾ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਬਣਿਆ ਕਿਤੇ
ਇਸ ਹੈ ਉਮਰਾ ਨੂੰ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਹੀ ਸਿਰ ਤਕ ਹੀਣ ਦਾ

ਇਹ ਵਿਹਲੜ ਅਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸੁਖ ਮਾਣਦੇ
ਪਰ ਨਾ ਹੈ ਅਜ ਮਿਹਨਤੀ ਨੂੰ ਹਕ ਹਵਾ ਵਿਚ ਜੀਣ ਦਾ

ਨਾ ਮਿਲੀ ਫ਼ੁਰਸਤ ਕਦੇ ਤਨ ਮਨ ਸਵਾਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ
ਨਾ ਕਦੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਵੇਲਾ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੀ ਪਲ ਸੀਣ ਦਾ

ਸਮਝਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਅਸਾਂ ਹੁਣ ਕਰ ਲਿਆ ਪੁਜ ਕੇ ਅਗਾਂਹ
ਹਕ ਵੀ ਅਪਣਾ ਕਰ ਪਰਾਪਤ ਜ਼ਿਹਨ ਇਸ ਪਰਵੀਨ ਦਾ।■

– ਡਾ. ਮਨਰਾਜ ਕੌਰ ਗਿੱਲ

ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਕੀਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿਆਗ ਤੇ ਬਲੀਦਾਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰੰਗ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਹਾਨ ਬਲੀਦਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਣੀ ਰਹੇਗੀ। ਆਉ ਜ਼ਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕੁ ਪੱਖਾਂ ਵਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ।

ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਜਿਥੇ ਤਿਆਗ ਤੇ ਬਲੀਦਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਉਪਰ ਹੰਢਾਇਆ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਵੀ ਸਾਡੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਬਲੀਦਾਨ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੀ ਚਾਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਬਲਕਿ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਘਾਲਣਾਵਾਂ ਵੀ ਘਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਅਪਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫ਼ਲਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸਰਬ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਧਾਰਨੀ : ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘਾਟ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਲਈ ਕਾਹਲੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਉੱਤੋਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਘਰ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਥੋੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਹੀ ਬਹੁਤ ਫੱਲ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ ਨਾਤਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਤੇ ਛੋਟਾ ਰਸਤਾ ਅਪਨਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਘਾਲਣਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹੀਰਾ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਾਸ਼ੇ ਜਾਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਸਮਰਪਣ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਵੀ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਕਿ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਅਪਣਾ ਅਟੁਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਬਰ ਦਾ ਪੱਲਾ ਕਦੇ ਨਾ ਛਡਿਆ ਤੇ ਅਪਣੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਉਹ 6ਵੇਂ ਨਾਨਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਹੀ 9ਵੇਂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲੀ। ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਥਕ ਕਾਰਜ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਬਜੂਦ ਕਦੇ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਿਆ ਸੀ।

ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ : ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮੂਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਤੇ ਕੁਲ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਤੇ ਸੱਭ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰਲ ਕੇ ਸਹੀ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਸੱਭ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਹੀ ਕੁੱਝ ਨਾਸਮਝ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿਰੁਧ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਥੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਕਿੰਨੀ ਸੁੰਗੜ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੋਚ ਏਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਪਣਾ ਸੀਸ ਤਕ ਦੇ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਲੋਂ ਭੇਜੀ ਇਕ ਰੂਹਾਨੀ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਬੁਰਾਈ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੰਗਿਆਈ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਡਰਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਗੇ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਝੁਕਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਦੇ ਰਾਖੇ: ਕੁਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵਲੋਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਉਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਘਾਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦਾ ਝੱਟ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਦ ਕੁੱਝ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਹਿਲੇ ਜਾਮੇ ਦੌਰਾਨ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਇਸੇ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਗੱਲ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਗੱਲ ਧੱਕੇ ਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਪੁਆਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਲੁਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂਗੇ।' ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੱਭ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ।

ਦੁਨੀਆਵੀਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਹ

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ 17 'ਤੇ)

– ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਸਾਕਿਆਂ ਦਾ ਦੋਗਲਾ ਪਾਤਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੁੱਚੜ-ਬੱਧ ਸਾਕੇ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਤਰ- ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ 'ਗੁਲਾਬੂ' ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਹਥਲਾ ਲੇਖ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਪਾਤਰ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਕੇ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਰਾਏਕੋਟ ਸਾਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਆਪ ਤਾਂ ਵਾਅਦਾ-ਮੁਆਫ਼ ਗਵਾਹ ਬਣ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਸਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਚੋਖੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਰਾਏਕੋਟ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਕੇ ਵਿੱਚ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਮੇਲੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਓਥੇ ਇਸ ਪਾਤਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਐਸੇ ਪਾਤਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰੰਗੂਨ ਤੋਂ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ 'ਹੁਕਮਨਾਮੇ' ਵਿੱਚ 'ਗੁਲਾਬੂ ਚਮਾਰ' ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਪਾਠਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਐਸੇ ਘਟੀਆ ਪਾਤਰ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਇਹ ਲੇਖ ਕਿਉਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ?

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਕੇ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ, ਫਾਈਲਾਂ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਕਿਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਭੇਸ ਵਿਚ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਜਾਸੂਸ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਇਸ 'ਦੋਗਲੇ ਬੰਦੇ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਲਾਈ ਗਈ 'ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ' ਨੂੰ ਤਾਰਪੀਡੋ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸ਼ੰਕੇ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਠੀਕ ਕੀ ਸੀ? ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਲਗਪਗ ਸਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਤੱਥ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੁ ਪਾਠਕ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪ ਉਸ ਸ਼ਕਸ ਬਾਰੇ ਨਿਰਨਾ ਕਰ ਸਕਣ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ 'ਗੁਲਾਬੂ ਚਮਾਰ' ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਕੇ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੂਕੇ ਅਥਵਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ 'ਬਿਨਾ ਬੁਲਾਏ ਮਹਿਮਾਨ' ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਕੇ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਠਕ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਗੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਕਸੱਦ ਲਈ ਹੀ ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਿਆਂ, ਰਾਏਕੋਟ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਾਕੇ ਦਾ ਵਾਦਾ ਮੁਆਫ਼ ਗਵਾਹ ਬਣ ਕੇ ਬਚ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਜ਼ੁਰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸਿਰਫ਼ ਫ਼ਾਸੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਬਿਨਾ ਬੁਲਾਏ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਮਕਸੱਦ ਦੇ ਕੋਈ ਕਿਓਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ?

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਬੁਲਾਇਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੁੱਚੜ-ਬੱਧ ਸਾਕੇ ਬਾਰੇ ਮੁੱਢਲੀ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਚੂਹੜ ਚੱਕ ਦੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰਾਂ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਨਿਪਾਲ, ਅਤੇ ਕਾਸ਼ੀਪੁਰ ਨਰੇਸ਼ ਆਦਿ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਗਠਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਸਹਿਯੋਗੀ 'ਠੀਕ ਸਮੇਂ' ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ। 4,50,000 ਕੂਕੇ ਅਥਵਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਬਗਾਵਤ ਲਈ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਏਸੇ ਸਮੇ ਸਾਲ 1870-71 ਈ. ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਜਨਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਨਾ ਖ਼ਰੀਦੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ-ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਨਕਦ ਮਾਇਆ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੁ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨਕਦ ਧਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਕੱਲੇ ਦਿਆਲਗੜ੍ਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ 28 ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।

ਜਗੀਰਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਬਿਸ਼ਨਪੁਰੀਏ ਨੇ ਨਵੇਂ ਮਹਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਵੀ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਨਵੇ ਮਹਲਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਛਾ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਟਾਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੂਬੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਦਰੋਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸਰਕਾਰ ਤੀਕ ਸੂਹੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਗਹਿਰੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਡਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਸੂਸ ਵੀ ਨਾਲ

ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਭੇਸ ਵਿੱਚ 'ਸੇਵਕ' ਬਣਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਹੀਲੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਵਿਸਾਖੀ-ਦੀਵਾਲੀ ਸਮੇਂ ਜਾਣਾ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

1871 ਈ. ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਗਊ-ਹੱਤਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਰੋਸ-ਮੁਜਾਹਰੇ ਅਤੇ ਹੜਤਾਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗਊ-ਹੱਤਿਆ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਵੇ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮੰਗ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਰਹੀ।ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਗਊ-ਮਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲਗਪਗ 60% ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ 30 ਕੁ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੰਦੂ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਮਸਾਂ 10 ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹੀ ਸਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ 8-10 ਘਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਓਥੋਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਮਿਸਤਰੀ, ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਭਾਟੜਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ।ਸੰਗਰਾਂਦ, ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ, ਮੱਸਿਆ ਅਤੇ ਮੇਲਿਆਂ ਸਮੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਦੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਆਏ ਅਤੇ ਓਥੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਗਊ-ਹੱਤਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰਿਆ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ-'ਗਊ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਵੇ।' ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ, ਸਰਬਰਾਹ ਅਤੇ ਪੁਜਾਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼-ਭਗਤ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਗਊ-ਹੱਤਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਸਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਹੱਲਾਂ-ਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਅੰਗਰੇਜ਼-ਭਗਤੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਲੋਪੋਕੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਛ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗਲ਼ ਕਰਦੇ, ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਆਗਿਆ ਲਈ ਜਾਵੇ।

ਸਾਲ 1871 ਈ. ਦੀ ਮਾਘੀ ਮੁਕਤਸਰ ਮਨਾ ਕੇ, ਹੋਲਾ ਖੋਟੀਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਦਮਦਮੇ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।ਏਥੇ ਹੀ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅਰਜ਼ ਦੱਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਚੁੱਪ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅੰਗਰੇਜ਼-ਭਗਤੀ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ।ਕੇਵਲ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਤਬਕਾ ਹੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਨਹੀਂ'। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੱਟ ਵਲਦ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਉਮਰ 35 ਸਾਲ, ਨਿਵਾਸੀ ਚੂੜਚੱਕ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਗਲਬਾਤ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚੂੜਚੱਕ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਲਾਬੂ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਤਿ ਨੇੜੇ ਬੈਠਾ ਸੀ? ਲੋਪੋਕਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗਲ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਗਲ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਗਲ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ।

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸਾਰੀ ਗਲ਼ਬਾਤ ਬੜੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸਨ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪੂੰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਲੀਭਾਂਤ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ 'ਗੁਲਾਬੂ ਚਮਾਰ' ਆਪ-ਹੁਦਰੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਿਆ।'ਗੁਲਾਬੂ' 'ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ੱਕ ਇਹੀ ਉਠਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜਾਂ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਐਸੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਫੇਰ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦਾ ਕੀ ਮਨੋਰਥ ਸੀ ?

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ। ਪੁੱਛਦੇ-ਪੁਛਾਂਦੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਫ਼ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਭਾਟੜਾ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਭਾਟੜਾ ਆਪ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਪੋਕਿਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਕੀ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਹੁਣ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਪੁੱਛਦੇ-ਪੁਛਾਂਦੇ ਲੋਪੋਕੀਂ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ-ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ- ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੂਬਾ ਰਾਜਾ ਸਿੰਘ ਤਰਾਂਡੀ ਕੋਲ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਆਏ, ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਪੋਕੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਮਦਦ

ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ 'ਕੱਚਾ-ਪੱਕਾ' ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨਿਰਨੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੁੱਜੇ, ਹੁਣ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ।

ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ 'ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ' ਦੂਸਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ (ਤਰਖਾਣ) ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।ਇਹ ਬਿਆਨ ਕੇਸ-ਫਾਈਲ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ-

"Lehna Singh says he was told by Gulab Singh that Guru (Ram Singh) directed the murder of butchers."

ਬੁੱਚੜ-ਬੱਧ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਲ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਿਲਿਆ।ਬੀਲ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਹਾੜ੍ਹ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ, ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 'ਹੁਕਮ' ਆ ਗਿਆ ਹੈ।ਬੀਲ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਹਨ-

"I came to Amritsar for the Har Sangrand to bathe. It was Sunday. I met Gulab Singh at the 'Durbar Sahib'. He said - Order had been received for the sake of Dharma to kill the butchers."

ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੋ- Gulab Singh had brought a message from Guru Ram Singh that they were to kill the butchers and asked him (Fateh Singh) to join.

ਗਲ਼ ਕੀ, ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗਵਾਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੱਸ ਕੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੁੱਚੜ-ਬੱਧ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਅਗਲੀ ਗਲ਼- ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਲੋਪੋਕਿਆਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬਾ ਰਾਜਾ ਸਿੰਘ ਤਰਾਂਡੀ ਅਤੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਘਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਾਈ ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਾ ਹੀ ਸੂਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਮਿਸਤਰੀ ਨਾਲ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੌਥੀ ਵਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਮਿਸਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਸਫ਼ਲਤਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਲਈ ਹਵਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸੂਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਹਵਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਖ਼ੈਰ, ਅਗਲੀ ਗਲ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੁੱਚੜ-ਬੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਖਿੱਲਰ ਗਏ। ਕੋਈ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਕਾਬੁਲ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ, ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਗਏ।

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਖ਼ੂਬ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਢਿੱਲੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਗਊ-ਘਾਤਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪਹਿਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ ਕਰਕੇ 14 ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਲਈ, ਹਨੇਰਾ ਪੱਖ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਗੁਲਾਬੂ ਵੀ ਮਰ੍ਹਾਣੇ ਪਿੰਡ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵਾਪਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ੌਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਸਰੀ, ਤੀਸਰੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸਮੇਂ ਕਈ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘ ਬਦਲਦੇ ਗਏ, ਕਈ ਨਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਦੂਰੋਂ ਆ ਕੇ ਵੀ 'ਗੁਲਾਬੂ ਚਮਾਰ' ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।ਇਹ ਅਨੋਖੀ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਗਲ਼ ਸੀ। ਉਹ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਏਨਾ ਉਤਾਵਲਾ ਕਿਉਂ ਸੀ? ਇਹ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ 14 ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮਰ੍ਹਾਣੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਉਹ ਕੋਈ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਾਂ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਆ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ? ਐਨਾ ਚਾਅ ਉਸਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸੀ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਘੋਖ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੇ ਮਨੋਰਥ ਬਾਰੇ।

ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ 'ਖੁੱਡੀ' ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਉਹ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਰਾਏਕੋਟ ਨਗਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅਬਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰਵਾਰ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਲ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਅਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਲੰਮੀ ਗਲ਼ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖ਼ੀਰਲੀ ਗਲ਼ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਂਗੂੰ ਰਾਏਕੋਟ ਬੁੱਚੜਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜੋ ਕੂਕੇ ਪਕੜੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਚਾਰ ਕੂਕਿਆਂ- ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ-ਉੱਤੇ ਬੱਸੀਆਂ ਕੋਠੀ ਵਿਖੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿੱਚ 28 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ।ਬਗ਼ੈਰ ਕੁਛ ਪੁੱਛਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ

ਚਾਰੋਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਫ਼ਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ, ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਵਾਅਦਾ-ਮੁਆਫ਼ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੁੱਚੜ-ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਾਸੂਸ ਕ੍ਰਿਸਟੀ 2 ਅਗਸਤ 1871 ਨੂੰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਿਆ।

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਾਅਦਾ-ਮੁਆਫ਼ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ 22 ਜੁਲਾਈ 1871 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਸਨ। 23 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵੱਡਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਏਕੋਟ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਾਰਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁਛ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 12 ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਕੇ 'ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ' ਪਾਸੋਂ ਦੋਸ਼ ਮਨਵਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਸੁਣ ਕੇ ਸਰਬਤ ਦੀ ਭਲਾਈ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਰਾ ਤੁਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਕੜੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਗਏ ਹਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਕੀਤੀ ਮਿਹਨਤ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ- ਮਿਹਨਤ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਤੇ ਫ਼ਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀ ਆਪ ਜਾ ਕੇ, ਇਕਬਾਲੀ ਹੋ ਕੇ, ਬੇਦੋਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਵੋ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ 'ਸਤਿ ਬਚਨ' ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਕੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਕਬਾਲੀ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਕਚਹਿਰੀ ਵਾਲੇ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਤਾਂ ਭਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਸਾਰੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਸੀ 'ਝੂਠੀ ਸੱਚੀ', ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦੀ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਸੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਆਪੂੰ ਇਕਬਾਲੀ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਰਦੇ? ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਕੋਈ ਠੋਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾ ਮਿਲਦੇ। ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਜਾਸੂਸ ਕ੍ਰਿਸਟੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ- ਰਾਏਕੋਟ ਬੁੱਚੜ-ਬੱਧ ਕੇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ। ਕੇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਮਾਨ ਉਸ ਕੋਲ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀ ਹੋਣ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਨਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਗਏ।

ਰਾਏਕੋਟ ਕੇਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਚੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ, ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੁੱਚੜ-ਬੱਧ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਵਾਅਦਾ-ਮੁਆਫ਼ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਕ੍ਰਿਸਟੀ ਅਜੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲੈ ਆਇਆ।

ਹੁਣ ਅਗਲੀ ਪੁਲਸੀਆ ਖੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 25 ਜੁਲਾਈ 1871 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਪਕੜੇ ਗਏ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਉਪਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਣਾ ਸੀ। 26 ਜੁਲਾਈ 1871 ਈ. ਨੂੰ ਡੀ. ਸੀ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਸੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। 28 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਰਾਏਕੋਟ ਕੇਸ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਚਾਰੋਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫ਼ਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਵਾਅਦਾ-ਮੁਆਫ਼ ਗਵਾਹ ਬਣਿਆ ਅਤੇ 2 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸਟੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ 25 ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ' ਵਾਲਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਿਉਂ ਲਟਕਾਇਆ ਗਿਆ? ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਭੇਦ ਭਰੀ ਗੱਲ ਸੀ।

2 ਅਗਸਤ 1871 ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸਟੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਥਾਵਾਂ ਦਿਖਾ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਬਰਾਮਦ ਕਰਵਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਸਟੀ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਾਈਲਾਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਕੇ ਸਭ ਕੁਛ ਵਾਅਦਾ-ਮੁਆਫ਼ ਗਵਾਹ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੇ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਅਫ਼ਸਰ ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਕਿ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘ ਆਪ ਆ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸਨ, ਆਪਣੀ ਬੇਪਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ। ਸਗੋਂ ਪੜਤਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸਟੀ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿਘ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੇ ਹੀ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਕੁਛ ਵੀ ਬਿਆਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸੀ, ਮਿਸਲ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਉਸ ਵਕਤ ਕੌਣ ਦੇਖਦਾ ਜਾਂ ਦਿਖਾਲਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ? ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਚਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਾਂਸੀ ਅਤੇ ਦੋ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਬਾਰਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ 'ਗੁਲਾਬੂ' ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਰਾਏਕੋਟ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪੁਖ਼ਤਾ ਗਵਾਹ ਬਣਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ 'ਕੂਕਾ ਪਲਟਨ' ਤੁੜਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਨਿਪਾਲ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ੀਪੁਰ ਨਰੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਉੱਤੇ ਸਖ਼ਤੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਆੜ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੱਥ ਸੀ। ਪਰ ਨਿਕਲਿਆ ਕੁਛ ਵੀ ਨਾ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਕਾਈਵਜ਼, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਬਤ ਇੱਕ ਫ਼ਾਈਲ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਹੈਡਿੰਗ ਹੈ-

"Alleged connection of Ram

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਤੇ ਇਕ ਰੋਜ਼ਾ ਸੈਮੀਨਾਰ

ਸਿਰਸਾ : ਹਰਿਆਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਵੱਲੋਂ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿਰਸਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਇਕ ਰੋਜ਼ਾ ਰਾਸਟਰੀ ਸੈਮੀਨਾਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੀ.ਬੀ. ਰਮਨ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਅੰਜ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਕੋਆਡੀਨੇਟਰ ਡਾ. ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਹਰਿਆਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧਮੀਜਾ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁੰਜੀਵਤ ਭਾਸ਼ਣ ਡਾ. ਜਗਵੀਰ ਸਿੰਘ ਚਾਂਸਲਰ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਠਿੰਡਾ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਮਲਿਕ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿਰਸਾ ਅਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਡੀ.ਪੀ. ਵਾਰਨੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿਰਸਾ ਨੇ ਕੀਤੀ।ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਕ ਬੀਬਾ ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਬਰਾੜ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਾਮਰੇਡ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਨੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਕੋਆਡੀਨੇਟਰ ਡਾ. ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਡਾ. ਗੁਰਭੇਜ ਸਿੰਘ ਗੁਰਾਇਆ, ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ ਅਤੇ ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਸਤਾਰ ਪੂਰਵਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਨਿਕਾ ਵਰਮਾਂ, ਪ੍ਰੋ. ਈਸ਼ਵਰ ਮਲਿਕ, ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਦੇਵ, ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ, ਅਤੇ ਮੈਡਮ ਸੁਨੀਤਾ ਰਾਣੀ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਪੁਜੇ ਹੋਏ ਬੁਧੀਜੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਚ ਵਲੋਂ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ ਅਤੇ ਬੁੱਕੇ ਭੇਂਟ ਕੀਤੇ ਗਏ। ▪

Singh, the Kuka Guru, with the murder case at Amritsar and Raikote."

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਲਟੀ-ਸਿੱਧੀ ਪੜਤਾਲ ਦਸੰਬਰ 1871 ਈ. ਤੱਕ ਕਈ ਬਹਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਨਿਕਲਿਆ ਕੁਛ ਵੀ ਨਾ। ਹਾਂ, 31 ਦਸੰਬਰ 1871 ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ-ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਲੋਹੜੀ-ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿੱਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਦਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਧੁਰਾ ਸੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਗੁਲਾਬੂ ਉਰਫ਼ 'ਗੁਲਾਬੂ ਚਮਾਰ' (ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿ-ਨੀਚ ਤੇ ਮਹਾਂ-ਘਟੀਆ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ 'ਲਕਬ' ਦਿੱਤਾ ਸੀ), ਜਿਸ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ 'ਹੁਕਮ' ਦੱਸ ਕੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗਲ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਝੂਠਾ ਆਸਰਾ ਕਿਉਂ ਲਿਆ? ਉਹ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੀ 'ਗੁਲਾਬੂ' ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਹਿ ਕੇ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੰਗੂਨ ਗਏ ਮਾਝੇ ਦੇ ਇੱਕ ਸੇਵਕ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਰੰਗੂਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ, ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦਾ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ।ਇਸੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਆਪ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ-

"ਹੋਰ ਠੱਟੇ ਵਾਲਾ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਕਿਥੇ ਹੈਨ?"

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗੁਲਾਬੂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ-

"ਗੁਲਾਬੂ ਚਮਾਰ ਮਰ੍ਹਾਣੇ ਵਾਲਾ ਸੰਗਤ ਬਿਚਿ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕੇ ਨਹੀ ਬੜਨ ਦਿਦੇ ਸਿੰਘ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਨਿੰਦਕ 'ਗੁਲਾਬੂ ਚਮਾਰ'।

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਕੇ ਬਾਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਘੋਖ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸਭ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਗੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀਲੇ ਵਰਤ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਪੀਡੋ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਹਾਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦੇਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਔਖੀ ਗਲ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਬੜੀ ਹੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਅਧਿਕ ਘੋਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਓਨਾਂ ਹੀ ਗੁੰਝਲ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ- ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਉਰਫ 'ਗੁਲਾਬੂ ਚਮਾਰ' ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਬਾਰੇ। ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਜੋ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਆਪੂੰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਆਪੂੰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ-ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਨ ਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਨੋਰਥ ਵੀ ਜਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਦੋਵੇਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ 'ਹੁਕਮ' ਕਹਿ ਕੇ, ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ, 'ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ' ਦੇਂਦਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਸਾਰੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੀ 'ਗੁਲਾਬੂ ਚਮਾਰ' ਬਾਰੇ ਉਲਝਨ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੁ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ 'ਸਹੀ ਨਿਰਨਾ' ਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਮੇਰੀ ਉਲਝਣ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣ। ▪

– ਨਰਭਿੰਦਰ

ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਦੌਰ

ਇਸ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਬੰਦੀ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਕਾਂਡ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਘਟਨਾ ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਸੀਧੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀ ਜਿਥੇ ਕੁੱਝ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਉਹਨਾ ਦੇ ਕਪੜੇ ਲੁਹਾਏ ਗਏ, (ਕੱਛੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਅਲਫ ਨੰਗਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਜੇਹੀ ਵਿਡੀਓ ਬਣਾ ਕੇ ਸ਼ੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉਤੇ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਇਸੇ ਨੰਗੇਜ਼ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਜੋ ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਹੈ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਵਿਧਾਇਕ ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਸ਼ੁਕਲਾ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕ ਖਬਰ ਚਲਾਈ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫਰਜ਼ੀ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉਤੇ ਬੀਜੇਪੀ ਵਿਰੁੱਧ ਝੂਠੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਥਾਣਾ ਮੁੱਖੀ ਮਨੋਜ ਸੈਨੀ ਨੇ ਖੁਦ ਮੀਡੀਆ ਸਾਮਣੇ ਵੀ ਕਬੂਲੀ।

ਪਤੱਰਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਜੇਪੀ ਵਿਧਾਇਕ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਵਿਉਹਾਰ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਜਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਵੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ, ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨਾ ਇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(1) ਏ 'ਚ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਡਿਊਟੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਕੀਕਤ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰੇ। ਮੀਡੀਆ ਵਿਵਸਥਾ ਉਤੇ ਚੌਕਸੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜੋ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ 'ਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਬੇਸ਼ਕ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਐਸ. ਐਸ.ਪੀ. ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਥਾਣਾ ਮੁੱਖੀ ਮਨੋਜ ਸੈਨੀ ਨੂੰ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੁਆਲ ਇਹ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਿਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਿਉਂ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ? ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਇਕ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਅਹੁਦੇ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਹਨੇ ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਗੈਰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ? ਅਤੇ ਕੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਦੇ ਆਰ.ਐਸ. ਐਸ. ਤੇ ਬੀਜੇਪੀ ਦੇ ਆਈਟੀ ਸੈਲ ਦਾ ਵੀ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਝੂਠੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਤੇ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਹੈ।

ਜੋ ਕੁੱਝ ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੀਧੀ ਜਿਲੇ 'ਚ ਪਤੱਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰਿਆ, ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਲਿਸਟ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿਆਂਗੇ । ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੀ, ਹਿੰਦੁਤਵੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਇਕੱਠ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟਿੰਗ ਕਰਨ ਗਏ 7 ਪੱਤਰਕਾਰ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਨ, ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਇਕ ਔਰਤ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਕੇ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਭੀੜ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਉਕਸਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਜ਼ਹਿਰੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਸੋਦਾਗਰ ਯਤੀ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੰਦ ਤੇ ਹੋਰ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਗੰਦੇ ਭਾਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਰੀਕਾਰਡਿੰਗ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਹਜ਼ੂਮ ਵਲੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੈਮਰੇ ਅਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਖੋਹ ਕੇ ਰੀਕਾਰਡਿੰਗ ਡਿਲੀਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਕਰਣ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ 12 ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀ ਪਿਛੋਂ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਅਜੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਪੱਤਰਕਾਰ ਰਾਣਾ ਅਯੂਬ ਜਿਸ ਦੀ ਚਰਚਿਤ ਕਿਤਾਬ –ਗੁਜਰਾਤ ਫਾਈਲਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ 'ਚ ਅਨੁਵਾਦੀ ਗਈ ਹੈ,– ਨੂੰ ਈਡੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਡੁਬਈ 'ਚ ਕਿਸੇ ਸਮਾਰੋਹ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਐਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਘੇ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਪਟੇਖ ਜੋ ਐਮੈਨਸਿਟੀ ਇੰਨਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖੀ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ– ਨੂੰ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੇ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਈ ਸਮਾਗਮਾਂ 'ਚ ਮੁੱਖ ਭਾਸ਼ਨ ਕਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨੇਹਾ ਦੀਖਸ਼ਤ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਪਿਛਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੁਲੇ ਆਮ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਦੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਕ ਹੋਰ ਆਜ਼ਾਦ ਪੱਤਰਕਾਰ ਰੋਹਿਣੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੋ ਹਿੰਦੁਤਵੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ, ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਕ ਮਲਿਆਲਮ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਿਦੀਕ ਕੇਪਨ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਸੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨੇ ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਕਸਬੇ ਹਾਥਰਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦਲਿਤ ਨਾਬਲਿਕ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਸਮੂਹਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲਕਾਂਡ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਫਰਦਸ਼ਾਹ, ਅਫਿਸ ਸੁਲਤਾਨ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬੰਦ ਹਨ। ਕਈ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਗੀਨ ਧਾਰਾਵਾਂ ਹੇਠ ਪਰਚੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਰਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੇ ਕੈਂਪਾਂ ਅਤੇ ਥਾਣਿਆਂ 'ਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨਾ ਆਮ ਜੇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ 2019 ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ (ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ) ਉਤੇ ਲੰਬਾ ਕਰਫ਼ਿਓ ਥੋਪਿਆ ਗਿਆ। ਜੰਮ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਪੁਲੀਸ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿਛ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਡਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਧਮਕਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਫਰਜ਼ੀ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਤਾਂ 2019 ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਨ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਸਮਾਚਾਰ ਪਤੱਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣੇ ਅਨਮਿਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ 'ਚ ਚਰਚਿਤ ਅਖਬਾਰ–ਗਰੇਟਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰੀਡਰ –ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

2020 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉਤੇ ਹਮਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੀਡੀਆ ਵਨ (Media One) ਟੀ.ਵੀ. ਵਲੋਂ ਕਵਰੇਜ਼ ਤੇ ਲਾਈਵ ਸੂਚਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਉਤੇ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਵੀ ਸਥਾਨਕ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਲੱਠਮਾਰ ਗਰੋਹਾਂ ਦਾ ਵਿਉਹਾਰ ਬੇਹਦ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਲਗਭਗ 8 ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਕੇਸ਼ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣਾ

ਤੇ ਯੂ.ਪੀ. ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ।

ਦਰਅਸਲ 2014 ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜੋ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਤਾ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਾਜਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਉਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾ ਚੋਂ ਇਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮੀਡੀਆ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆ ਹਨ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਤੇ ਬੀਜੇਪੀ ਨੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟੀ ਪੂੰਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਮੀਡੀਆ ਖੜਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਤਾ ਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਹਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਭ ਲਾਲਚ 'ਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕੱਟੜਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ, ਨਾਲ ਦੂਸਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2014 ਤੋਂ 2019 ਦਰਮਿਆਨ 40 ਜਰਨਲਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 198 ਉਤੇ ਹਮਲੇ ਹੋਏ। ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ 2017 ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਇਕ ਗੋਰੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਵੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ 'ਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਇਕ ਕੱਟੜਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ- ਪੁਲੀਸ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਜਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਸੰਬਧੀ 2020 ਦੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਜਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟਸ ਵਿਦਆਉਟ ਬਾਰਡਰਜ਼ (Reports without Borders) ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 180 ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਸਰਵੇ ਦੇ ਅਧਾਰਤ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਤਹਿ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਭਾਰਤ 142 ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਹੈ। 2016 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਥਾਨ 133ਵਾਂ ਸੀ। 2017 ਵਿਚ 136ਵਾਂ, 2018 ਵਿਚ 138ਵਾਂ, 2019 ਵਿਚ 140ਵਾਂ ਅਤੇ 2020 ਵਿਚ 142ਵਾਂ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ। 180 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ 24ਫੀਸਦੀ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਲਈ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੁਖਾਵਾਂ ਮਹੌਲ ਹੈ। 29 ਫੀਸਦੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਭਾਰਤ ਵੀ ਹੈ ਪਤਰਕਾਰਤਾ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਹਨ।

ਕਾਰਵਾਂ ਦੇ ਸੰਪਦਕ ਵਿਨੋਦ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ, ''ਇਥੇ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਧਰੁਵੀਕ੍ਰਿਤ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹੀ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ।'' ਜਿਸਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।

ਫਰੀਡਮ ਹਾਊਸ ਦੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ 'ਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ''ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਫਰੀ ਸਪੀਚ ਕਲੈਕਟਿਵ ਦੀ ਗੀਤਾ ਸ਼ਰੇਅ ਨੇ ਸਾਲ 2020 ਦੀ ਇਕ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ ਸਾਲ 60-70 ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 200 ਤੋਂ ਵਧ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਹਮਲੇ ਹੋਏ।

ਐਡੀਟਰ ਗਿਲਡ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਵੀ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ, ''ਇਥੋਂ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਧਮਕਾਉਣ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦਬਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਲਿਖਣ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਜਿਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਏ। ਰਾਜਧ੍ਰੋਹ ਦਾ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 124 (ਏ) ਜਿਸ ਦੀ ਨਿਸੰਗ ਵਰਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ 2014 ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 405 ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸੁਟਿਆ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ (ਕਾਲਮ ਨਵੀਸ) ਆਦਿ ਹਨ।

ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ 'ਚ ਦੇਸ਼ ਧ੍ਰੋਹ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਧਾਰਾ 124ਏ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸਤਾ ਜਾਂ ਆਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਨਹਾਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਮੂਹਕ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(1) ਏ ਤਹਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਲੇਖਕ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਜਾ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਜਦੋਂ ਅਜੇਹੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਵਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਵੀ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਦੂਰ ਦੀ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ 8-4-22 ਨੂੰ ਇਕ ਵਟਸਅਪ ਮੈਜਿਸ ਆਇਆ ਕਿ ਬੰਗਲੋਰ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਖਸੀਅਤਾ ਸੰਜੈ ਨਗਰ ਪੁਲੀਸ ਸ਼ਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇਰੇ 48 ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਵਾਦੀ ਆਗੂ ਵਿਰੁਧ ਪਰਚਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਹਨੇ ਆਪਣੇ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਫਲ-ਸਬਜੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਮਾਨ ਖਰੀਦਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜੇਹਾਦ ਵਿਢ ਦੇਵੋ।' ਇਹ ਇਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਇਸ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸੇ ਆਧਾਰਤ ਉਹ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਵਕੀਲ ਤੇ ਇੰਨਜੀਨੀਅਰ ਵੀ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜੇਹੇ ਭੜਕਾਉ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਫਿਰਕਿਆਂ 'ਚ ਨਫਰਤ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ। ਪਰ ਸੰਜੇ ਨਗਰ ਪੁਲੀਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇੰਨਸਪੈਕਟਰ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ, ''ਇਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ।'' ਕੈਸੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਕਿਥੇ ਆ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਦੇ ਘੇਰੇ 'ਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਇਕ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਇਹ ਤਹਿ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਲਿਖਣਾ ਹੈ, ਕੀ ਦਿਖਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਚੀਉ ਹੀ ਇਕ ਖਤਰਨਾਕ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ,।

ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ 1975 'ਚ ਜਦੋਂ 21 ਮਹੀਨੇ ਮੀਡੀਆ ਬੰਦ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਐਲਾਨੀ ਐਮਰਜੈਸੀ ਦਾ ਦੌਰ ਸੀ। ਪਰ 2014 ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਿਵੇਂ ਪੜਾਅ ਦਰ ਪੜਾਅ ਅਸੀਂ ਅਣ ਐਲਾਨੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਤੇ ਸਤਾ ਦਾ ਪੁਲਸੀਆ ਡੰਡਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸਤਾ ਦੀ ਹਮਾਇਤੀ ਲੱਠਮਾਰ ਜਨੂੰਨੀ ਫੋਰਸ, ਸਾਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪਾਠ ਪੜਾਉਣ ਤੇ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਉਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ। ਰਵੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਜੋ ਮੋਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਮੁਖਰ ਅਲੋਚਕ ਹੈ ਨੂੰ

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ 17 'ਤੇ)

ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਬਾਬਾ ਬੋਹੜ, ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਆਪਣੇ ਵਖਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕੀਲਣ ਵਾਲੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ, ਦਾਸ ਦੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਕਰੀਬਨ 20 ਕੁ ਸਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਜਾਮੇ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਗਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼ਣ ਅਤੇ ਲਾਲੇਪੁਰੀਆ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਅਸਹਿ ਵਿਛੋੜਾ ਸਹਿਨ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਣ।

ਬਾਪੂ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਲਹਿਜ਼ੇ ਦੇ ਸਦਕਾ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੰਨ ਲੈਂਦੇ ਸੋ। ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਤਕਰੀਬਨ 60 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਰ ਨੂੰ ਤਿਲਾਜੰਲੀ ਦੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਜਥੇਦਾਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀਰੋਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਸਤਾਦ ਧਾਰ, ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ ਤੋਂ ਪੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਕਾਫੀ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਵੀ ਰਹੇ ਅਤੇ 2015 ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਏ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਸਵਸਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾ 'ਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੇਟਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਣ ਸਮੇਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ। ਅਲਵਿਦਾ ਬਾਪੂ ਜੀ।

-ਜਥੇਦਾਰ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ੀਪੁਰ

ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ... (ਸਫਾ 17 ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਦਿਸੇਰੇ: ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗਾਅ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਮੂਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਮਾੜੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਬੱਝ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤੱਤ ਸਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਾਂਗ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਨਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ।ਸਾਨੂੰ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਲੱਗਣਗੇ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ ਹੋ। ਉਸ ਵਕਤ ਸਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਅਪਣਾ ਲਈ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ: ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਗੀ। ਇਸ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਮਿਲੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਕੋਈ ਸੌਖੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਨੀਆਵੀਂ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ। ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਲਈ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ, ਨਿਮਰਤਾ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਲੋਂ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਵੱਡਾ ਹੌਸਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਫਰ ਵਲ ਵੱਧ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸੋ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਮਾਸੂਮਾਂ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮੈਂ ਦੀ ਲੋੜ : ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜੁਆਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਰਮ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ ਪਰ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਧਰਮ ਸੱਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਬਣੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾ ਗਏ। ਆਉ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਉਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਚਨਬਧ ਹੋਈਏ।

-ਮੋਬਾ: 8968000009

ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ...(ਸਫਾ 16 ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ, ਸਾਗਰਿਕਾ ਘੋਸ਼ ਨਾਮੀ ਜਰਨਲਿਸਟ ਨੂੰ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆ ਤੋਂ ਕੀ ਸਤਾ ਦੀ ਉਚ ਕੁੰਮਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਅਣਜਾਣ ਹਨ ਜਾਂ ਘੋਗਲ ਕੰਨੇ। ਟਾਈਮਜ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਬਾਬੀ ਘੋਸ਼। ਕੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਯੋਗ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਪਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਵਸਤਰ ਕਰਕੇ ਜੋ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਾ ਨੂੰ ਅਲੋਚਨਾ ਕਦਾਚਿਤ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਾਫ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਤੇ ਸਤਾ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਕਲਮ ਨਵੀਸਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਬੇਹੱਦ ਵੱਡੀਆ ਚੁਣੋਤੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ। ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜਾਦੀ, ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਸੈਕੜੇ ਸਾਲ ਲੰਮੇ ਸੰਘਰਸਾਂ ਪਿਛੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਚੋ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਆਵਾਜ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੀਧੀ ਜਿਲੇ 'ਚ ਵਾਪਰਿਆ ਮੰਦ ਭਾਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਰੁਧ ਜੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। **ਮੋਬਾ: 9354430211**

– ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਲਾਂਬਾ

‘ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼:ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ’ ਦੋ ਰੋਜ਼ਾ ਕੌਮੀ ਕਾਨਫਰੰਸ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੰਜਯ ਗੁਹਾ ਠਾਕੁਰਤਾ, ਸਾਬਕਾ ਡੀਜੀਪੀ ਵਿਭੂਤੀ ਨਰਾਇਣ ਰਾਏ, ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਅਤੇ ਤੀਸਤਾ ਸੀਤਲਵਾੜ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ‘ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼: ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ’ ਵਿਸ਼ੇ ’ਤੇ ਦੋ ਰੋਜ਼ਾ ਕੌਮੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ’ਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਰੋਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹੀ ਸਭ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੌਮੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਇਥੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲੇਖਕ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਚੇਅਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਵਨ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਵਿੱਚ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਇਸ ਦੋ ਰੋਜ਼ਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਸੈਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਕੁੰਜੀਵਤ ਭਾਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰੰਜਯ ਗੁਹਾ ਠਾਕੁਰਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਖਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਫਿਰਕੂ ਕੁੜੱਤਣ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਲਹਿਰ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਲੋਕ ਮਾਧਿਅਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਲੋਕ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਚਿਣਗ ਜਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੀਡੀਆ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਕੇਰਲਾ ਤੋਂ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਬਿਨੋਏ ਵਿਸ਼ਵਮ ਨੇ ਬੀਤੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਹਾਂਗੀਰਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਰੋਕਾਂ ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਉਪ ਕੁਲਪਤੀ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤਾਂ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਭੁਲਾ ਕੇ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1857 ਦੀ ਕਰਾਂਤੀ ਅਤੇ 13 ਅਪਰੈਲ, 1919 ਦੀ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਕਰਾਂਤੀ ਲਈ ਬਗਾਵਤੀ ਸੁਰ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਇੱਕਸੁਰ ਹੋ ਉਭਰੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਡੀਨ ਅਕੈਡਮਿਕ ਡਾ. ਐੱਸਐੱਸ ਬਹਿਲ ਨੇ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਕਤਲੇਆਮ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਭਾਵਪੂਰਤ ਕਵਿਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲੇਖਕ ਸੰਘ ਦੇ ਸੂਬਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਗਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਕਤਲੇਆਮ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਚਿਣਗ ਜਗਾਈ ਸੀ।

ਮੰਚ ’ਤੇ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾਨਿਸ਼ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਇਆ ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉੱਥੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉੱਘੇ ਨਕਾਸ਼ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਘਟਨਾ ਮੌਕੇ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਧੰਨਵਾਦੀ ਸ਼ਬਦ ਸਾਬਕਾ ਡੀਜੀਪੀ ਵਿਭੂਤੀ ਨਰਾਇਣ ਰਾਏ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ, ਜਦੋਂਕਿ ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ ਪ੍ਰੋ. ਸੁਰਜੀਤ ਜੱਜ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਗਾਇਕ ਹਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਨੇ ਫਿਰੋਜ਼ਦੀਨ ਸ਼ਰਫ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਗੀਤ ‘ਰਲਿਆ ਖ਼ੂਨ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਥੇ’ ਗਾਇਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿਰਸਾ ਤੇ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਕਤਲੇਆਮ ਬਾਰੇ ਲੇਖਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸੰਪਾਦਤ ਪੁਸਤਕ ਅਤੇ ਇਕ ਸੋਵੀਨਾਰ ਵੀ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਦੋ ਰੋਜ਼ਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੈਸ਼ਨ ‘ਹਮ ਜੋ ਤਾਰੀਕ ਰਾਹੋਂ ਮੇਂ ਮਾਰੇ ਗਏ’ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਖਾਲਿਦ ਹੁਸੈਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਜਦੋਂਕਿ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਜੋਂ ਤੀਸਤਾ ਸੀਤਲਵਾੜ, ਸ਼ਮਸੁਲ ਇਸਲਾਮ, ਪ੍ਰੋ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੋਹਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿਰਸਾ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਕੀਲ ਤੀਸਤਾ ਸੀਤਲਵਾੜ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੜਦਾਦਾ ਸਰ ਚਿਮਨ ਲਾਲ ਸੀਤਲਵਾੜ ਹੰਟਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸਨ, ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਬਣਾਏ ਇਸ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਡਾਇਰ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਹੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ’ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਸ਼ਨ ਦਾ ਡਰ ਤੇ ਭੈਅ

ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਾਕਮ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਰੋਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਹਾਕਮ ਧਿਰਾਂ ਰੋਸ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸ਼ਮਸੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਬੋਧਨ ਦੌਰਾਨ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਚਲਾਕ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ।

ਡਾ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੰਬੋਧਨ ਦੌਰਾਨ 9 ਅਪਰੈਲ, 1919 ਅਤੇ 10 ਅਪਰੈਲ, 2022 ਨੂੰ ਮਨਾਈ ਰਾਮਨੌਮੀ ਵਿਚ ਆਏ ਬਦਲਾਅ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਘੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਸੀ। ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ 13 ਅਪਰੈਲ, 1919 ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਜਿਸਮਾਨੀ ਕਤਲੇਆਮ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਆਤਮਿਕ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਅਨੀਸ਼ ਅੰਕੁਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰੋਜ਼ਾ ਲਕਜਮਬਰਗੀ' ਅਤੇ ਇਕ ਸੋਵੀਨਾਰ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਸ਼ਬਦ ਸੁਬੋਧ ਬਾਲਾਕਰ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏ।

ਕੌਮੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਸੈਸ਼ਨ 'ਰਲਿਆ ਖ਼ੂਨ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਥੇ' ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਚੌਥੀ ਰਾਮ ਯਾਦਵ ਨੇ ਕੀਤੀ, ਜਦੋਂਕਿ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਡਾ. ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਰਵਿੰਦਰ ਨਾਥ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੇਤੂ ਭਾਰਦਵਾਜ, ਡਾ. ਸ਼ਵਿੰਦਰਪਾਲ ਕੌਰ, ਗੋਪਾਲ ਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਪ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਹੇਤੂ ਭਾਰਦਵਾਜ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਮਾਂ-ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਾ. ਸ਼ਵਿੰਦਰਪਾਲ ਕੌਰ ਨੇ 1857 ਦੇ ਗਦਰ ਅਤੇ 13 ਅਪਰੈਲ, 1919 ਦੀ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਆਪਸੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਘਬਰਾ ਗਏ ਸਨ। ਗੋਪਾਲ ਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਸਾਡੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ। ਡਾ. ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਨੇ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਘਟਨਾ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੋਸ਼ਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਸੀ ਏਕਤਾ ਵੱਡੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੀ ਸੀ। ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਇਸ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ।

ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੱਸਿਆ। ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਕਵੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ, ਅਲੋਕ ਧਨਵਾ, ਬਲੀ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਡਾ. ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਦੀਪਤੀ, ਰਮੇਸ਼ ਯਾਦਵ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਧਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ, ਗੁਰਬਾਜ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ, ਕਮਲ ਗਿੱਲ, ਰਸ਼ਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਗਿੱਲ, ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਾਡੀ, ਡਾ. ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਪੰਧੇਰ, ਜਸਵੀਰ ਝੱਜ, ਗੁਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਘਿਆੜੀ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਵਕੀਲ, ਡਾ. ਗੁਰਵੇਲ ਸਿੰਘ, ਭਗਵੰਤ ਰਸੂਲਪੁਰੀ, ਜਗਰੂਪ ਸਿੰਘ ਐਮਾਂ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਓਠੀ, ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ, ਡਾ. ਵਿਕਰਮਜੀਤ, ਸੁਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰਸਾ, ਡਾ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖੀ, ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੱਲ, ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨਿਜਾਮਪੁਰਾ, ਡਾ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਮੋਹੀ, ਹਰਜਿੰਦਰਪਾਲ ਕੌਰ ਕੰਗ, ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਜੱਸਲ, ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਭਿੱਟੇ ਵੱਡ, ਡਾ. ਮੋਹਨ, ਕੰਵਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਰਨਾਲ, ਡਾ. ਕਰਨੈਲ, ਡਾ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

'ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼: ਅਤੀਤ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ' ਦੋ ਰੋਜ਼ਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਡਾਇਰ ਤੇ ਓ'ਡਵਾਇਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਸੀਨਾ ਤਾਨਣ ਲਈ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਉਣਗੇ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਵੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਵਨ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਤੀਜਾ ਸੈਸ਼ਨ 'ਬੋਲ ਕਿ ਲਬ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈਂ ਤੇਰੇ' ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਸੈਸ਼ਨ 'ਆਓ ਕਿ ਕੋਈ ਖ਼ੁਆਬ ਬੁਨੇਂ" ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਅੱਜ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਮਤੇ ਵੀ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਵੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੈਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹਾਕਮ ਧਿਰਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ।

ਤੀਜਾ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਵਿਧਾਇਕ ਰਹੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਰਾਜਨ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਰਮੇਸ਼ ਯਾਦਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਸ਼ੀਸ਼ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ, ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਵਿਨੀਤ ਤਿਵਾੜੀ, ਪ੍ਰੋ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਤੇ ਝਾਰਖੰਡ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ੈਲਿੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜਿੰਦਰ ਰਾਜਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਲਗਪਗ ਸਦੀ ਬੀਤ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਤਲੇਆਮ ਤੇ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਕਮ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਕਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਉਮੀਦ ਜਾਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਹੈ। ਅਨੇਕਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਤਾਕਤ ਲੈਣ ਆਏ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 13 ਅਪਰੈਲ 1919 ਨੂੰ ਵੀ ਲਬਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਸਦੀ ਬਾਅਦ ਵੀ ਲਬਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਅਪਰੈਲ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਤੇ ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਬਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਅਤੇ ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰੋਲਟ ਐਕਟ ਬਹਾਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਦਿਮਾਗੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪਰਵਾਨੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਾਕਮ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਅ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਲਈ 6 ਅਪਰੈਲ 1919 ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਸ੍ਰੀ

ਰਾਜਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪੱਗ ਰੋਲ ਕੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੱਗ ਰੋਲਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਕਤਲੇਆਮ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਕਈ ਸੂਰਮੇ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬਾਗੀ ਸੁਰਾਂ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਵੀ ਤੋੜੀ ਸੀ। ਬਨਾਰਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਸ਼ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਕਤਲੇਆਮ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਣਿਆ ਭਰਮ ਤੋੜਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਫਾਦਾਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਭਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਤੀ ਆਦੇਸ਼ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਸਬਿਆਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਨਰਲ ਡਾਇਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਅੱਗੇ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣਗੇ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਝਾਰਖੰਡ ਤੋਂ ਸ਼ੈਲੇਂਦਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਫੋਕਲੋਰ ਰਿਸਰਚ ਅਕੈਡਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਮੇਸ਼ ਯਾਦਵ ਨੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਤੀ।

ਉਪਰੰਤ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਰਹਿ ਗਏ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਲਈ ਸੈਸ਼ਨ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਰੇਸ਼ ਸਕਸੈਨਾ ਨੇ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਸੋਹਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਗੁਰਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ, ਮਹਾਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ, ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਗਰੀਬ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਅਲੋਕ ਧੰਨਵਾ, ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਿਸ਼ਰ, ਬਲੀ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਚੌਥੇ ਤੇ ਆਖਰੀ ਸੈਸ਼ਨ 'ਆਓ ਕਿ ਕੋਈ ਖ਼ੁਆਬ ਬੁਨੇਂ' ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸੁਵਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਨੇ ਕੀਤੀ, ਜਦਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਾਨਾ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਬੁਲਾਰਾ ਸੁਨੀਤਾ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਟੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਲੋਕ ਹੁਣ ਹਿਜਾਬ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰਿਕਾ ਸ੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਸੁਫ਼ਨਿਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਾ ਮਾਣਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕੋਈ ਫਿਲਮੀ ਸੀਨ ਹੈ। ਡਾ. ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਖੀਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਰਾਕੇਸ਼ ਵਾਨਖੇੜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ। ਸੰਜੀਵਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਹੂ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਗੇ। ਵੰਦਨਾ ਚੌਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਝ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਡਾ. ਜਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਦੇ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜਲਾਲਉਸਮਾ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਫੇਰੂਮਾਨ ਨੇ ਬਗਾਵਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਕਦੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਡਾ. ਮਿਥਲੇਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜੇ ਸਨ ਤੇ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਕਥਿਤ ਚੋਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਕਾਕੜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਬਰਾਬਰੀ ਲਈ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਧਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ, ਗੁਰਬਾਜ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ, ਕਮਲ ਗਿੱਲ, ਗੁਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਘਿਆੜੀ, ਭਗਵੰਤ ਰਸੂਲਪੁਰੀ, ਜਗਰੂਪ ਸਿੰਘ ਐਮਾਂ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਓਠੀ, ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ, ਡਾ. ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ, ਹਰਜਿੰਦਰਪਾਲ ਕੌਰ ਕੰਗ, ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਜੱਸਲ, ਡਾ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਲਲਕਾਰ, ਡਾ. ਆਤਮ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ, ਡਾ. ਅਮਨਦੀਪ ਬੱਲ ਤੇ ਡਾ. ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵਿਚਲੇ ਫਰਕ ਕਾਰਨ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਬਗ਼ਾਵਤ : –ਸੁਵਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ

ਦੂਜੇ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸਿਰਸਾ ਤੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੁਵਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚਲੇ ਵੱਡੇ ਫਰਕ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨਾਬਰਾਬਰੀ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਬਗਾਵਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਲਹਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਾਨਾ, ਰਵਿੰਦਰਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਪੰਧੇਰ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਕੁਝ ਮਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ, ਅਟਾਰੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਉਸਾਰੀ ਯਾਦਗਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਤੇ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਮਤੇ ਰਾਹੀਂ ਰੂਸ-ਯੂਕਰੇਨ ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਲੇਖਕ ਸੰਘ ਦੇ ਕੌਮੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿਰਸਾ ਨੇ ਸਮੂਹ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਕੋਈ ਸੈਲਫ਼ੀ ਪੁਆਇੰਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਦਰਦ ਦੀ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੇਖਕਾਂ, ਕਵੀਆਂ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੈਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਸੋਵੀਨਾਰ ਵੀ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ■

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ

-ਪ੍ਰੋ. (ਡਾ.) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ ਰੱਤੂ

ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਸੰਤੂਰ

(ਪੰਡਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ 10 ਮਈ 2022 ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦਾ ਬੜੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੇੜਤਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਮੌਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਉਹਨਾ ਦੇ ਸ਼ਗਿਰਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਉਸਤਾਦ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਮਾਲਵੀਆ ਆਦਿ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁੰਬਈ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਸ਼ਰਧਾ ਸੁਮਨ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਅਦਾਰਾ ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਭੇਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ)

ਸੰਤੂਰ ਦੀ ਰੂਹ ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦਸ ਮਈ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਵਿਚ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਹੋ ਗਏ। ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਦਿਲ 'ਚ ਝਨਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤੂਰ ਦੀ ਲੈਅ ਤੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਸੁਰ ਨੂੰ ਸਾਧਿਆ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਮੁਕਾਮ ਦਿਵਾਇਆ।

ਦਿੱਗਜ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਤੇ ਸੰਤੂਰ ਵਾਦਨ ਦਾ ਚਮਕਦਾ ਸਿਤਾਰਾ ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ 84 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਹੋਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਅ ਸੀ। ਉਹ ਉਮਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸਨ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਦੌਰੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਚੱਲ ਵਸੇ।

1938 ਵਿਚ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ 13 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤੂਰ ਅਤੇ ਤਬਲਾ ਵਜਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 15 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੇਡੀਓ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਸੰਤੂਰ ਵਾਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਇੰਨੇ ਮਕਬੂਲ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਭਰ 'ਚ ਸ਼ੋਅ ਅਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਕਾਰਨ ਉਸਤਾਦਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਹਰੀ (ਪੰਡਿਤ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਚੌਰਸੀਆ) ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੀ ਜੁਗਲਬੰਦੀ 'ਤੇ ਸਰੋਤੇ ਮੰਤਰ-ਮੁਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਸੰਤੂਰ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਤਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਸਕੂਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਰੁਤਬਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਰੱਬ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ''ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ 500 ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਮੁੰਬਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਜੂਆ ਖੇਡਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪਾਸਾ ਸਿੱਧਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਰੱਬ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੀ।''

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਿਲਮ ਐਂਡ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਪੂਨੇ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, ''ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਪਰ ਮੈਂ ਵੀ ਕਦੇ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੁੰਬਈ ਵਿਚ ਭੁੱਖਿਆਂ ਸੌਣਾ ਪਿਆ ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ।'' ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਸਦਾ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਦੇ ਵੀ ਸਿੱਧੀ ਲੀਹ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦੀ ਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਇਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਤਿੱਖਾ ਸੱਚ ਵੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਸੀ- ''ਮੈਂ ਇਕ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸਾਧਕ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਮੇਰੇ ਪੋਟਿਆਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਜਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਤੂਰ ਦੀ ਝਨਕਾਰ 'ਚ ਕੌਣ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਦਭੁੱਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਮਾਂ ਸਰਸਵਤੀ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ।''

ਹਿੰਦੀ ਫ਼ਿਲਮ ਸੰਸਾਰ ਬਾਰੇ ਉਹ ਬੜੀ ਸਾਫ਼ਗੋਈ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ 'ਤੇ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਬੌਲੀਵੁੱਡ ਦੀਆਂ ਕਈ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਜਾਦੂ ਜਗਾਇਆ। 1955 ਵਿਚ ਆਈ ਫ਼ਿਲਮ 'ਝਨਕ-ਝਨਕ ਪਾਇਲ ਬਾਜੇ' ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਫ਼ਿਲਮ ਉਦਯੋਗ 'ਚ ਆਏ। ਇਸ ਫ਼ਿਲਮ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੱਠਵਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੰਤੂਰ ਦਾ ਇਹ ਜਾਦੂ ਅਜਿਹਾ ਬਿਖਰਿਆ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਸ਼ਿਵ-ਹਰੀ ਦੀ ਜੋੜੀ ਨੇ ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਅਮਰ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਚਾਂਦਨੀ ਫ਼ਿਲਮ ਦੇ ਗੀਤ 'ਮੇਰੇ ਹਾਥੋਂ ਮੇਂ ਨੌਂ ਨੌਂ ਚੂੜੀਆਂ ਹੈਂ' 'ਚ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਇਕ ਸਿਤਾਰਾ ਅਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਚਾਂਦਨੀ' ਤੇ 'ਸਿਲਸਿਲਾ' ਵਰਗੀਆਂ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਈ ਦਰਜਨ ਸੰਗੀਤਕ ਐਲਬਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਛਾਏ ਰਹੇ।

ਕਲਾ, ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਅਦੁੱਤੀ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦਾ ਜਨਮ ਜੰਮੂ ਵਿਚ 13 ਜਨਵਰੀ 1938 ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਉਮਾ ਦੱਤ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਸੰਤੂਰ ਦੀ ਝਨਕਾਰ ਵਿਚ ਖੋ ਗਏ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ।

ਜੰਮੂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਜੰਮੂ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ

ਸਾਹਿਤਕ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਗਿਆਰਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਿਲੀਜ਼

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਇੱਥੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਮੰਚ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਇਕੱਤਰਤਾ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਪ੍ਰੋ. ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਰਵੀ ਰਵਿੰਦਰ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਾਇਰ ਮੋਹਨਜੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਮੰਚ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਡਾ. ਹਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾ. ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਥਾਪਰ ਨੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ। ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸੱਗੂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਵੇਖਿਆ ਸ਼ਹਿਰ ਬੰਬਈ', ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਯੂ.ਕੇ. ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਔਰਤ ਨਾਮਾ' ਤੇ 'ਕਿਤਾਬ ਬੋਲਦੀ ਹੈ', ਗਗਨਮੀਤ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਤੁਰ', ਰਾਜੀਵ ਸੇਠ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੱਡੀ ਨਿਕਲ ਜਾਏਗੀ', ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ ਦੀ 'ਚਿਤਵਨੀ', ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ 'ਤੇਰੀ ਰੰਗਸ਼ਾਲਾ', ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਮੰਨ ਦੀ 'ਤਲਾਸ਼', ਪੀ.ਐੱਸ ਸੋਢੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ' ਅਤੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਿਆਲਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦ ਮਰਦੇ ਨਹੀਂ' ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ 'ਮੀ ਮਾਈ ਵਰਡਜ਼ ਮਾਈ ਪੋਇਟਰੀ' ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਤੇ ਡਾ. ਅਮੀਆਂ ਕੁੰਵਰ, ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਦੀਪਾ ਕੁਮਾਰ, ਡਾ. ਮੁਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਡਾ. ਕਵਲਜੀਤ ਕੌਰ, ਅੰਜਲੀ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਡਾ. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਬਾਵਾ ਨੇ ਪੇਪਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਗਾਇਕਾ ਰੀਆ ਥਾਪਰ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਗੀਤ ਗਾ ਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰੋ. ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਰੋਨਾ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਲਗਾਤਾਰ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹੇ ਹਨ।▪

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਲੈਕਚਰ ਲੜੀ ਸਮਾਪਤ

ਨਵੀ ਦਿੱਲੀ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਕਾਮਰਸ, ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ 400 ਸਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਲੈਕਚਰ ਲੜੀ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਵੈਬਿਨਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਭਾਈ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਤੋਂ ਹੋਈ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਜਤਿੰਦਰ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਇਸ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਬੈਰਾਗ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਿੰਬਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਰਵੀ ਰਵਿੰਦਰ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਪਏ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤਕ ਦੇ ਸਫਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਸਾਨ ਗੁਰਾਇਆ (ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਰਿਸਰਚ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਫੋਰਮ, ਲਾਹੌਰ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ। ਤੀਜਾ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਸਰਾਏ (ਸੰਚਾਲਕ, ਯੂਰਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਥ, ਯੂ.ਕੇ.) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੂਰੀ ਲੈਕਚਰ ਲੜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ। ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਇਸ ਲੈਕਚਰ ਲੜੀ ਨੂੰ ਅਤਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਿਹਾ। ਵੈਬਿਨਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ (ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੈਂਟਰ, ਪੰ. ਯੂ. ਪਟਿਆਲਾ) ਤੇ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਅਧਿਆਪਿਕਾ ਪ੍ਰੋ. ਤਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।▪

ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਦਭੁੱਤ ਸਮਾਂ ਸੀ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜੰਮੂ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੋਕ-ਧੁਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਸੰਤੂਰ ਦੀਆਂ ਸਵਰ ਲਹਿਰੀਆ ਦੀਆਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ 'ਚ ਲੈਅ 'ਚ ਪਰੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਕਾਰਨ ਸੰਗੀਤਕ ਸਫ਼ਾਂ 'ਚ ਬੇਹੱਦ ਉਦਾਸੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਬੇਟੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਰਾਹੁਲ ਸੰਤੂਰ ਵਾਦਕ ਹੈ। 1996 ਤੋਂ ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਤੂਰ ਵਜਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

1955 ਦੀ ਵੀ. ਸ਼ਾਂਤਾਰਾਮ ਦੀ ਫ਼ਿਲਮ 'ਝਨਕ-ਝਨਕ ਪਾਇਲ ਬਾਜੇ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1960 ਤੇ 1967 ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਲਫ਼ਰੇਬ ਸੰਗੀਤ ਐਲਬਮ 'ਕਾਲ ਦਿ ਵੈਲੀ' ਨੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ 1985 'ਚ ਫ਼ਾਸਲੇ, 1989 'ਚ ਚਾਂਦਨੀ ਤੇ 1991 'ਚ ਲੰਮਹੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਫ਼ਿਲਮਾਂ 'ਚ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕਰ ਸੰਤੂਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਈ। ਫਿਲਮ 'ਡਰ' 'ਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗੀਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕ ਲੰਮਹੇ ਤੇ ਸੰਤੂਰ ਦੀ ਝਨਕਾਰ ਸਦਾ ਅਮਰ ਰਹਿਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਸੰਤੂਰ ਉਦਾਸ ਹੈ ਤੇ ਜੰਮੂ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਅਦਭੁੱਤ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਉਦਾਸ ਹੈ।

(ਲੇਖਕ ਉੱਘੇ ਬ੍ਰਾਡਕਾਸਟਰ ਤੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉਪ ਮਹਾਨਿਦੇਸ਼ਕ ਰਹੇ ਹਨ)

ਮੋਬਾ: 9478730156

– ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਰਸਤੇ

ਭਰ ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਡੇਢ ਸਾਲ ਲੰਮੇ ਤਿੱਖੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੇ ਪੂਰੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਚੱਲਿਆ ਅੰਦੋਲਨ ਉਸ ਵਕਤ ਲੋਕ ਅੰਦੋਲਨ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਿਨ ਖੱਟਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਤੋੜਦੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ’ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੇਤਨ, ਜੁਝਾਰੂ ਅਤੇ ਸਿਰੜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਰਿਆਣੇ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਲਈ; ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਰ ਵਰਗ ਨੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਮਦਦ ਦੇ ਗੇਟ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਸਿੱਖੀ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੰਗਤ, ਪੰਗਤ, ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੇ ਜੋ ਕਮਾਲ ਦਿਖਾਏ, ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਚਕਾਚੌਂਧ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੋ ਜ਼ਾਬਤਾ ਕਿਸਾਨ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ, ਉਹ ਧਰਾਤਲ ’ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਏਜੰਟ ਭੇਜ ਕੇ ‘ਬੇਗਮਪੁਰੇ’ (ਕਿਸਾਨ ਛਾਉਣੀਆਂ) ਨੂੰ ਖਦੇੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਠੀਕਰੀ ਪਹਿਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਮੀਡੀਆ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਏਕਾ ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਜਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਛੋਟੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਾਂਝੇ ਮੁਹਾਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਕਰੀਏ? ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਾਨ ਲੀਡਰਾਂ ’ਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿਸਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਅਚਾਨਕ 19 ਨਵੰਬਰ 2021 ਨੂੰ ਤਿੰਨੇ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਪਿਸ ਲੈਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਜਪਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਖਣੇ ਪੈਣ।

ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਤਿੰਨ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਪਿਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਈ ਮੰਗਾਂ ਵੀ ਜੁੜ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਹਿਮ ਮੰਗ ਐੱਮਐੱਸਪੀ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਪਰਾਲੀ ਫੂਕਣ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਵਿਤਰਨ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਰਡਰਾਂ ਉੱਪਰ ਟਿਕੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਕ ਧੜਾ ਸੰਪੂਰਨ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵਜ਼ਾਹਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦਕਿ ਦੂਜੇ ਧੜੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਗ ਮੰਨ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲਮਕਾਉਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੱਥ ਲੱਗਣ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਯੁੱਧ ਵਿਰਾਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਯੁੱਧ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕਿਸਾਨ ਧੜਾ ਉਸ ਮੌਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਵੱਕੋ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਦਕਿ ਯੁੱਧ ਵਿਰਾਮ ਵਾਲਾ ਧੜਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਝੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਆਖ਼ਿਰ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣੀ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਪਿੰਡ ਪਰਤਿਆ ਜਾਏ।

ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਦੂਜੇ ਧੜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਾਰਨ ਤਿੰਨ ਹਫਤੇ ਦਾ ਅਹਿਮ ਸਮਾਂ ਬਾਰਡਰਾਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਗਵਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਹਰੋਂ ਭਾਵੇਂ ਇਕਜੁੱਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀ ਧਿਰਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਲੀਡਰ ਇਸ ਘੋਲ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨੀ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਦਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਬੈਠੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਧਨੰਤਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ’ਤੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ, ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ, ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿੰਗ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਚੱਲੀਏ ਤਾਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੀ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਸੀ; ਇਕ ਉਹ ਜੋ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਉਹ ਜੋ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ‘ਬੁਰਜ਼ੁਆਜ਼ੀ’ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦਾ ਵੋਟਾਂ ਵਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਸੜਕਾਂ ਉੱਪਰ ਲੰਮੀ ਦੇਰ ਬੈਠਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਕੁਝ ਲੀਡਰ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਟੇਢੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਜੋ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਵੋਟਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬੜੇ ਧੜੱਲੇ ਨਾਲ ਵੋਟਾਂ ਪਾਉਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ 32 ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ’ਚੋਂ 22 ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਸਮਾਜ ਮੋਰਚਾ (ਐੱਸਐੱਸਐਮ) ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੋਰਚਾ ਸਾਰੀਆਂ 117 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸੀਟਾਂ ਉੱਪਰ ਚੋਣ ਲੜੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਰਵਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਸਾਨ ਉਭਾਰ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੀ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਰਵਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਫ਼ੀ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਜਾਂ ਕੁੜੱਤਣ ਐੱਸਐੱਸਐਮ ਦੀ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੱਗਦਾ ਇੰਜ ਹੈ ਕਿ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਨੇ ਐੱਸਐੱਸਐੱਮ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਲਾਰਾ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਿਰਫ ਵੀਹ ਸੀਟਾਂ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਐਲਾਨਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਏ। ਫਿਰ ਹੀ ਐੱਸਐੱਸਐੱਮ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐੱਸਐੱਸਐੱਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਕਟਾਂ ਅਤੇ ਝੱਖੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਨਾ-ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ। ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਚੋਣ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਕੋਈ ਸਾਂਝਾ ਬੈਂਕ ਖਾਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਲਬੂਤੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਅਖ਼ੀਰ ਤੱਕ ਚੋਣ ਯੁੱਧ ਲੜਿਆ। ਨਾ ਕੋਈ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸਾਰ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ। 10 ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ‘ਬਾਈਕਾਟ’ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਐੱਸਐੱਸਐੱਮ ਵਿਰੁੱਧ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਗਈਆਂ।

ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਬੱਜਰ ਗ਼ਲਤੀ ਸੀ; ਇਹ ਆਮ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਲਈ ਬਦਲਵੀਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਧਿਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?

ਜੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਪਿਸ ਲੈਣ ਤੋਂ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਰਡਰਾਂ ’ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ‘ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਝੁਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਓ ਪੰਜਾਬੀਓ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਈਏ’, ਤਾਂ ਕੀ ਮਜਾਲ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਤੂਫ਼ਾਨ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਵੀ ਰਵਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀ ਰੁਕ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚਾ, ਸੰਯੁਕਤ ਪੰਜਾਬ ਮੋਰਚਾ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ। ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ

– ਕਮਲ ਕੌਰ

ਮੌਸਮ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੂਫ਼ਾਨ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ

ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਵੇਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਫੇਰ-ਬਦਲ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਇਨਸਾਨ ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਦਿਲ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਗਲਤ ਫੈਸਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ। ਚੰਗ ਕੰਮੇ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਸੱਭ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਘਟੀਆ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਕੋਈ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਵਿਚ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਂਤੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਣ। ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਇਕ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਸਾਡਾ ਵਿਹਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹੀ ਕੁੱਝ ਸਾਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਇਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਮੈਂ ਹੀ ਸਹੀ ਹਾਂ' ਵਾਲੀ ਪਹੁੰਚ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਪਹੁੰਚਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

ਅੱਜਕਲ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਬਰ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਹਲੀ, ਬੇਸਬਰੀ, ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਚਾਹੀਦੈ, ਹੁਣੇ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨੱਕ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਗੁੱਸਾ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਾ ਹੀ ਸਾੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਸਬਰੀ, ਸੌੜੀ ਸੋਚ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਤਬਾਹ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਘਰ ਵੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸੁੱਖ ਛੱਜੂ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ, ਨਾ ਬਲਖ ਨਾ ਬੁਖਾਰੇ। ਬੇਸਬਰਾ ਅਤੇ ਗੁਸੈਲ ਸੁਭਾਅ ਤਾਂ ਛੱਜੂ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਤੇ ਸੁੱਖੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਠੀ ਚਲਦੀ ਵੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।ਜੇਕਰ ਬੰਦਾ ਕਹਿੰਦੈ ਮੈਂ ਹੀ ਸਹੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਕਹਿਣੈ, "ਹਾਂ ਭਾਈ, ਸਾਰੀ ਅਕਲ ਦਾ ਠੇਕਾ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਏ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਮਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ।" ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੇ ਬੰਦਾ ਆਖੇ, "ਮੈਂ ਹੀ ਗਲਤ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਉ।" ਫਿਰ ਉਸੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਕਹਿਣੈ, "ਨਹੀਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਗਲਤ ਹੈਂ ਫਿਰ ਦੱਸ ਪੁੱਤ, ਸਹੀ ਕੌਣ ਏ?" ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿ ਅਪਣੇ ਮਨੋਂ ਸਹੀ ਰਹੋ, ਅਪਣੀ ਨੀਅਤ ਸਿੱਧੀ ਰੱਖੋ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਹੁਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬਰਕਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ 'ਮੈਂ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਮੇਰਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹੋਵਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਅਪਣਾ ਦੇਖਣੈ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਅੱਜ ਆਪ ਕਰਾਂਗੇ, ਕਲ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਕਰਨਗੇ। ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਨੂੰ ਮੂਹਰੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇਹ ਵਿਹਾਰ ਦੇਰ ਸਵੇਰ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੂੰ, ਤੇਰਾ, ਤੁਹਾਡਾ, ਤੁਸੀਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ, ਸੁੱਖ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਂ ਮੈਂ, ਮੇਰਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦੇ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦੈ ਦੀ ਸੋਚ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਬਾਂਦਰਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਨੇ। ਰੀਸ ਬਹੁਤ ਕਰਦੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੇਰਾ ਮੇਰਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇਰਾ ਤੇਰਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ, ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੇਰਾ ਤੇਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਪਰ ਨਤੀਜਾ ਸਹੀ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਬਹੁਤੇ ਢੀਠ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਛੇਤੀ ਸੁਧਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਕ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿਸੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨੇਤਾ ਨੂੰ 'ਸੱਭ ਤੇਰਾ' ਨਾ ਕਹਿ ਬੈਠਣਾ, ਉਸ ਨੇ ਸੱਭ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣੈ। ਕਪੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ।

ਸਮਾਂ ਹਰ ਪਲ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਦਲਾਅ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਸੁੱਖ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨਾ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁਲੀਏ। ਔਖ ਵੇਲੇ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਈਏ ਸਗੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਏ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਿਆਰ ਕਰੀਏ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹੀਏ। ਚੰਨ, ਤਾਰੇ, ਪੰਛੀ, ਫੁੱਲ, ਬੂਟੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸਕੂਨ ਵੰਡਦੇ ਹਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਸੱਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਅਪਣੇ ਤੇ ਪਰਾਏ ਦੀ ਸਹੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਸਿਖੀਏ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਪਣੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਮਿੱਤਰ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਾਨੂੰ ਗਲਤ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਅਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। 'ਚੁੱਕ ਵਿਚ ਆਉਣ' ਵਾਲੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਹੋਰਾਂ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਅਪਣਾ ਘਰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਵੇਲਾ ਲੰਘ ਜਾਣ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਹੱਥ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਣਮੁੱਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਕੱਲੇਪਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਅਪਣੇ ਤੇ ਪਰਾਏ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਉ ਸਕੇ ਤੇ ਮਤਲਬੀ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਪਣੇ ਗਲਤ ਸਹੀ ਦੀ ਸੌ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈਏ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਉਂਗਲ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਇਲਜਾਮ ਲਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੂੰ, ਤੁਹਾਡਾ, ਤੇਰਾ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰੀਏ। ਜੇਕਰ ਗਲਤੀ ਮੰਨਣੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਮੋਬਾ: 7986727594

ਹੈ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਮਿਲਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ, ਯੂਪੀ ਚੋਣਾਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹਨ; ਜੇ ਚੋਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਾਜ ਪਲਟਾ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਤਿਆਰੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਜਾਏ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਬੂਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾ ਪੈ ਸਕਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਗਾਊਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦੀ ਭਿਣਕ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲੱਗੇਗੀ। ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚੜੂਨੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮੋਰਚੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ ਤੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਚੜੂਨੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਵਾ ਗਿਆ ਜਦਕਿ ਐੱਸਐੱਸਐੱਮ ਸਾਂਝਾ ਚੋਣ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਨਿਰਪੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਜੋ ਬੇਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਤੋੜ ਕੇ ਮੁੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਏਕਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਗਰ ਹੋਵੇ। ਦਰਾੜਾਂ ਉੱਭਰਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਕੀ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਏਕੇ ਵਿਚ ਅੜਿੱਕਾ ਸਮਝ ਕੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਅਜਿਹਾ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਵਖਰੇਵੇਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਲੋੜ ਹੈ, ਲੋਕ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਜੋ ਸਤਿਕਾਰ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਟਰੱਸਟੀ ਬਣਨ। ਵਕਤ ਗੁਆ ਕੇ ਸਚਾਈ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨਾ ਪਛਤਾਵਾ ਪੱਲੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਉਸਰੱਈਏ ਬਣਨ ਲਈ ਵਕਤ ਸੰਭਾਲਣਾ ਪਵੇਗਾ।

*ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਰਿਟਾਇਰਡ), ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਮੋਬਾ: 9876725391

ਕਿਸ਼ਤ-5

- ਮਾ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ

ਦੋ ਵਾਰ ਵਾਘਿਓਂ ਪਾਰ

(ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਮਾਸਟਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਥੇ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਪਛਾਣ ਛੱਡ ਕੇ ਗਏ ਹਨ ਉਥੇ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਪੁਸਤਕ 'ਦੋ ਵਾਰ ਵਾਘਿਓਂ ਪਾਰ' ਦੀ ਛਪਾਈ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸਾਡੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਠਹਿਰਾਵ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਪਿਆਰ ਯਾਦਾਂ ਵੀ ਛੱਡ ਕੇ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰਭੇਜ ਸਿੰਘ ਗੁਰਾਇਆ ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾ ਯਾਤਰਾ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਦਾ ਚੇਤਿਆਂ 'ਚ ਵਸਿਆ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸਫਰਨਾਮਾ ਭਾਵੇਂ ਨਿੱਜੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ ਪਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਇਤਿਹਾਸ, ਸੰਤਾਲੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਰਵਾਨੀ ਨਾਲ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਤੇ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੀਂ ਝਾਤ ਪੁਆਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆ ਗੱਲਾਂ ਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ।' ਪੇਸ਼ ਹੈ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਉਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਯਾਤਰਾ-1962 ਦੀ ਅਗਲੀ ਕਿਸ਼ਤ -ਸੰਪਾਦਕ)

ਚੌਥਾ ਦਿਨ

ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਯਾਦ ਆਇਆ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ:

'ਆਪਾਂ ਗਿਆਨੀ ਅਬਾਦੁੱਲਾ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰੀਏ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਜਥੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਚਲੇ ਚੱਲੀਏ ਤਾਕਿ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਮੌਲਵੀ ਸੈਦ ਅਹਿਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੱਲੀਏ ਜੋ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡ ਹਰਬੰਸਪੁਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਈ ਤੇ ਆਖਿਆ, 'ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਿਓਂਤ ਠੀਕ, ਪਰ ਹੈ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਿਉਂਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸੱਕਣ ਕਿ ਨਹੀਂ।

'ਚੱਲੋ ਪੁੱਛ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਸੈਦ ਅਹਿਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਬਗੈਰ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਫਜ਼ੂਲ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।' ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਉਠਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ।

ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਗਿਆਨੀ ਅਬਾਦੁੱਲਾ ਜੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਗਏ ਤੇ ਖ਼ੈਰ ਸੁੱਖ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਸਾਡੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਖਿਓ ਨੇ-

'ਕਵੀ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਜੇ?'

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੇ ਲਿਆਉਂਦਿਆਂ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮੇਰੇ ਬੜੇ ਜਿਗਰੀ ਦੋਸਤ ਹਨ।'

'ਉਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਏ ਪਰ ਹੈ ਬੜਾ ਔਖਾ।' ਚੱਲੋ ਪਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲ ਹੀ ਗਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰਬੰਸਪੁਰੇ ਜਾਣ ਦੀ।

'ਕਵੀ ਜੀ ਜਲਦੀ ਕਰੋ, ਲਾਹੌਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹੋਗੇ।' ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਆਪਣੇ ਬੈਗ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਪਾਏ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਅੱਗੇ ਆ ਗਏ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੇਨ ਗੇਟ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, 'ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਆਓ।'

ਉਹ ਸੱਜਣ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਅਸਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਏ ਤੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ।ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਦੱਬੇ ਜਿਹੇ ਪਏ ਸਾਂ।

ਕਾਰ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਉਹ ਸੱਜਣ ਸਾਡੇ ਮਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਲੈ ਆਇਆ। ਗੱਡੀ ਆਈ ਤੇ ਉਹ ਸੱਜਣ ਗੱਡੀ ਤੁਰਨ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਵਿਸਲ ਹੋਈ ਤੇ ਅਸਾਂ ਉਸ ਸੱਜਣ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਲਈ । ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਅਰਸ਼ਦ ਸੀ। ਗੱਡੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚੱਲਣੀ ਰਹੀ। ਅਰਸ਼ਦ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਦਿੱਸਦਾ ਰਿਹਾ, ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਹਿਲਾਉਣ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਲਹਿਰਾ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕਈ ਸਟੇਸ਼ਨ ਆਏ। ਸ਼ੇਖ਼ੂਪੁਰਾ ਆਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਉਹ ਚੇਤਾ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਸੁਟਾ ਲਏ ਸਨ। ਕਿੰਨਾ ਭਿਆਨਕ ਸਮਾਂ ਸੀ ਉਹ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਧੁੱਪੇ ਚੂਹੜ ਕਾਣੇ (ਸੱਚੇ ਸੌਦੇ) ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਸਿਮਰਜੀਤ ਨਾਲ ਇੱਕ ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠ ਗਏ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸ਼ੇਖ਼ੂਪੁਰੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਗੱਡੀ ਆਈ। ਲੋਕਾਂ ਸਮਝਿਆ ਇਹ ਗੱਡੀ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਲਿਜਾਣ ਆਈ ਹੈ ਪਰ ਚੱਲਦੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਲਾਭ ਕੌਰ ਜੀ ਐਨ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲਾਈਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਸੋ ਬਚ ਗਈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਵੀਰ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਂਗਲੀ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੋਲੀ ਚੱਲਦੀ ਸੁਣ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਖਾਲੇ ਵੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਤੇ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ। ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਗੱਡੀ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚੱਲਦੀ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਕੋਲ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਵਰਗੀ ਸ੍ਰ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਸਵਰਗੀ ਸ੍ਰ. ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ, ਦਾਦਾ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਤੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹੋਏ ਆ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਖ਼ੈਰ! ਅਸੀਂ ਜਿੰਦਾ ਸਾਂ ਠੀਕ ਹੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਚੂਹੜ ਕਾਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਚੂਹੜ ਕਾਣਾ ਪਿੰਡ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਕੇ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਿਸਥਾਪਤ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਲਾਗੇ ਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਏਥੇ ਹੀ ਇੱਕ ਕੈਂਪ ਬਣ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਹੀ ਖਾਲੀ ਗੱਡੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਲੁੱਟੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿੰਦਾ ਲਾਸ਼ਾਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦਿਨ ਪੂਰਾ ਚੇਤੇ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਸਵਾਰੀ ਗੱਡੀ ਨਹੀਂ ਮਾਲ ਗੱਡੀ ਸੀ। ਜਿਸਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਵੈਗਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਬੈਠੇ ਸਾਂ। ਬਾਦਾਮੀ ਬਾਹਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਆਇਆ ਤੇ ਗੱਡੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਲਾਈਨ ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ

ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਕਵੀ ਜੀ ਹੁੰਘਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮੇਰੀ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਫਿਲਮ ਬਾਕਾਇਦਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜ ਗੋਰਖੇ ਫੌਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, 'ਕੋਈ ਲੋਗ ਗਾੜੀ ਸੇ ਨੀਚੇ ਨਹੀਂ ਉਤਰੇਗਾ। ਅਭੀ ਦੂਸਰਾ ਇੰਜਨ ਆਏਗਾ ਔਰ ਹਮਾਰਾ ਗਾੜੀ ਭਾਰਤ ਕੋ ਚੱਲ ਦੇਗਾ।'

ਸੂਰਜ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਦਰੋਂ ਦਾ ਚੁਮਾਸਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਲਖ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰੋਂ ਕੋਈ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਤਰ ਰਿਹਾ। ਰਾਤ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤੀ। ਨਾ ਇੰਜਨ ਆਇਆ ਤੇ ਨਾ ਪਾਣੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਕੌਣ ਦੇਵੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ।

ਅੱਠ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਕੁੱਝ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਗਏ। ਫੌਜੀ ਤਾਂ ਆ ਗਏ ਪਰ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਉਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰੇ ਕੀਹਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਲੇ ਤੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ। ਯਾਦ ਆਇਆ ਸਰਵਨ ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਿਆਂ ਸਮਝ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਸ਼ਰਥ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਰਵਨ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਮਹੱਲਾਂ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਜਾਨ ਗੁਆਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਰਵਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਰਾਪ ਦਾ ਭਾਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਗਏ ਸਨ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਧੁੱਪੇ ਭੁੱਖੇ ਤਿਹਾਏ ਅਸੀਂ ਗੱਡੀ ਦੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਨੰਗੇ ਡਿੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਮੌਤ ਦਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਮੌਤ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਯਕੀਨੀ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਣੀ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ।

ਇਹ ਗੱਡੀ ਚੱਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਦੀ ਗੱਡੀ ਬਾਦਾਮੀ ਬਾਗ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਮੌਤ ਦਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਭੁੱਖੇ ਤਿਹਾਏ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਗੱਡੀ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਸੁਹਿਰਦ ਸਾਥੀ ਜਾਗ ਪਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਚੱਲਦੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਦਿਸਹੱਦੇ ਵੱਲ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹਲੂਣ ਕੇ ਆਖਿਆ, 'ਕਿਹੜਿਆਂ ਵਹਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਏਂ ਮਾਸਟਰ।'

ਮੇਰੀ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਗੱਡੀ ਜਿਵੇਂ ਲੀਹੋਂ ਲਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਉਭੜ ਵਾਹੇ ਆਖਿਆ, 'ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਕੀ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।'

'ਕੀਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ ਯਾਰ, ਕੈਸਾ ਪਾਣੀ, ਕਿਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਤੇਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਦਿਮਾਗੀ ਪੁਰਜਾ ਢਿੱਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਏ।'

ਮੈਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜਾਗ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ। 'ਹਾਂ ਕਵੀ ਜੀ! ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਅਪੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ, ਠੀਕ ਹੀ ਉਹ ਵੇਲਾ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਦਿਮਾਗੀ ਪੁਰਜਾ ਇੱਕ ਕੀਹ ਸਾਰੇ ਪੁਰਜੇ ਹੀ ਢਿੱਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

'ਕੁੱਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤੇਰੀਆਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਦੀ।' ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਅਕੇਵੇਂ ਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

ਗੱਡੀ ਇੱਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਰੁੱਕੀ। ਬਾਹਰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਉਹੀ ਬਾਦਾਮੀ ਬਾਗ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ।

ਉਹੀ ਸਾਈਡ ਲਾਈਨ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮਾਲ ਗੱਡੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਪੂਰੇ ਦੋ ਦਿਨ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

ਗੱਡੀ ਦਾ ਕਰਾਸ ਸੀ ਤੇ ਗੱਡੀ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਉਥੇ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹੀ।

ਮੈਂ ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਿੱਥਿਆ ਸੁਣਾਈ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੋਕੀਂ ਛੁਰਿਆਂ ਬਰਛਿਆਂ ਡਾਂਗਾਂ ਸੋਟੇ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਡੀਕ ਸਿਰਫ਼ ਏਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਮਜ਼ਲੂਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਡੀ ਵੱਢੀ ਕੱਟੀ ਆਈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਢ ਕੇ ਕੱਟ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਆਈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਗੱਡੀ ਦੇ ਲੋਕ ਬਚ ਜਾਣ।

ਕੋਈ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਸਾਡੀ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ। ਉਹ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਆਏ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਰੇਲਵੇ ਕ੍ਰਾਸਿੰਗ ਪੁਲ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਸਾਰੀ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਖਲਬਲੀ ਮੱਚ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫੌਜੀ ਸਾਡੀ ਮੌਤ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਬੱਕਰਾ ਜਿਵੇਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਮਿਆਂਦਾ ਏ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਵੇਖ ਕੇ ਚੀਖ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਰ ਉਸ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਆਖਿਆ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ 'ਤੁਮ ਲੋਗ ਆਰਾਮ ਸੇ ਬੈਠੋ ਮੈਂ ਆਪ ਕੋ ਮਾਰਨੇ ਨਹੀਂ ਬਚਾਨੇ ਆਇਆਂ ਹੂੰ।' ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਏ। ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਖੁਸਰ ਪੁਸਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। 'ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਕੌਣ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਏ ਭਲਾ।'

ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਪੁਲ ਤੇ ਹੀ ਮੋਰਚਾ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਰਵਾਜਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਚਾਬੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਮੇਨ ਗੇਟ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਚੱਲ ਪਿਆ।

ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਆਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਕੜਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, 'ਦਰਵਾਜਾ ਮਤ ਖੋਲ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਤੋ ਗੋਲੀ ਆਏਗੀ।'

ਪਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨਹੀਂ ਰੁਕਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਤਾਲੇ ਨੂੰ ਚਾਬੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਠਾਹ ਕਰਦੀ ਗੋਲੀ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਲੱਗੀ ਤੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਫ਼ਰਾ ਤਫ਼ਰੀ ਮੱਚ ਗਈ। ਮਾਰਨ ਆਏ ਲੋਕ ਆਪ ਮਰਨੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਭੱਜਣ ਨੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਵਿਚਾਰਾ ਉਥੇ ਹੀ ਢੇਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਕੁੱਝ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਲੋਕੋ ਸ਼ੈਡ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਲੋਕੋ ਸ਼ੈਡ ਵਾਲੇ ਇੰਜਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਗੋਲੀ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਕੀ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਇੰਜਨ ਵਿੱਚ ਕੋਲਾ ਵਗੈਰਾ ਪਾ ਕੇ ਲੈ ਆਏ। ਪਰ ਇਹ ਇੰਜਨ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਇੰਜਨ ਵੀ ਆ ਗਿਆ।

ਖ਼ੈਰ ਇਹ ਗੱਡੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚੱਲ ਪਈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁੱਝ ਆਸ ਬੱਝੀ।

ਪਰ ਮੁਗਲ ਪੁਰੇ ਆ ਕੇ ਗੱਡੀ ਫੇਰ ਖਲੋ ਗਈ। ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਖਲੋਤਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਫੇਰ ਇੱਕਠੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਪੱਥਰ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੌਤ ਦੂਰ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਫੇਰ ਮੁੜ ਆਈ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।

ਓਹੋ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਆਪਣੀ ਫੌਜੀ ਗੱਡੀ ਲੈ ਕੇ ਫਿਰ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹਵਾਈ ਫਾਇਰਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਰਨ ਆਏ ਲੋਕ ਖਿੰਡ ਪੁੰਡ ਗਏ। ਅਫਸਰ ਨੇ ਇੰਜਨ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਗਾ। ਅੱਗੋਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਕਿ 'ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਰ ਮੁਕਾ ਦਿਆਂਗਾ।'

ਡਰਦੇ ਕੀ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਤੋਰਨੀ ਹੀ ਪਈ। 'ਕੁਫ਼ਰ ਟੁੱਟਾ ਖ਼ੁਦਾ ਖ਼ੁਦਾ ਕਰਕੇ' ਅਸੀਂ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾ ਵਾਹਘਾ ਬਾਰਡਰ ਆ ਹੀ ਪੁੱਜੇ। ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਟਾਰੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਲਈ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਲੱਸੀ ਦੁੱਧ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।■

Vartman Hindustan (Punjabi Monthly)
WZ-1094 (15A) Basai Darapur, New Delhi-110015
MAY 2022
R.N.I. No. DEL PUN/2004/13786

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਤਮਸਤਕ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ
ਸੰਤੂਰਵਾਦਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਪੰਡਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ
(ਫਾਈਲ ਫੋਟੋ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ 401ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ
'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲੇਜ ਦੀ ਗਵਰਨਿੰਗ
ਬਾਡੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੇਨ ਸ੍ਰ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਖਜਾਂਨਚੀ ਸ੍ਰ.
ਰਿਸ਼ੀਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।
ਨਾਲ ਹਨ ਕਾਲੇਜ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਕੈਂਸਰ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰ-ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ
ਮਿਤੀ – 14 ਅਪ੍ਰੈਲ 2022

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਵੇਂ ਮੰਦਰ ਦੀ
ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ ਮਿਤੀ–18 ਅਪ੍ਰੈਲ 2022

Printed & Published by Sarve Shaktiman Printer, Publisher, Editor & Properietor, Printed from Ajanta Press, WZ-26, Tihar Village, New Delhi-110018 & Published from WZ-1094 (15A) Basai Darapur, New Delhi-15 Ph. 25441674, 25448648, 9953747778